

**Департамент освіти і науки
Луганської обласної державної адміністрації
Луганський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти**

**Післядипломна педагогічна освіта: формування
медіакомпетентності школярів у закладах освіти**

*Навчальний посібник для самостійної роботи
слухачів курсів підвищення кваліфікації*

Сєвєродонецьк
2018

Укладач:

О. В. Бурім, старший викладач кафедри управління освітою Луганського ОІШПО

*Друкується за рішенням Ученої ради
Луганського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 3 від 22 червня 2018 р.)*

**Рекомендовано Департаментом освіти і науки
Луганської обласної державної адміністрації**

Післядипломна педагогічна освіта: формування медіакомпетентності школярів в закладах освіти. Навчальний посібник для самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації / Уклад.: О.В.Бурім. Сєверодонецьк, 2018. 51с.

Навчально-методичний посібник
(для самостійної роботи слухачів курсів підвищення кваліфікації)

У навчально-методичному посібнику представлено медіа як важливий чинник впливу на розвиток та соціалізацію особистості; розглянуто медіаосвіту як процес освіти особистості за допомогою й на матеріалі медіа та один із важливих засобів виховання молоді; доведено необхідність формування у школярів медіакомпетентності, навичок грамотного поводження із медійною інформацією та критичного ставлення до неї, вміння бути ефективним та відчувати себе в безпеці у сучасному медіапросторі.

Посібник рекомендовано педагогічним працівникам та всім, хто зацікавлений у поширенні знань із медіаграмотності та впровадженні медіаосвіти в освітній процес.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Вплив медіа на розвиток особистості. Медіасоціалізація як соціальна та педагогічна проблема	6
2. Медіаосвіта – підготовка до ефективної та безпечної взаємодії з медіапростором.....	18
3. Медійна та інформаційна компетентність – необхідна життєва навичка сучасної людини.....	23
4. Навчальна програма з основ медіаграмотності 8 (9) клас (пропедевтичний курс).....	30
Питання для самоконтролю	45
Інтернет ресурси	46
Список літератури	46
Глосарій.....	48

ВСТУП

В умовах сьогодення одним з головних пріоритетів державної політики в освітній сфері проголошується підвищення її якості на всіх рівнях, при цьому особливий акцент робиться на необхідності *«переорієнтації освіти на формування необхідних для життя ключових компетентностей»*, тобто забезпеченні зростання ступеня відповідності змісту і форм освіти соціально-економічним реаліям у світі, що змінюється. Вітчизняна освітня система також повинна посідати ключове місце у формуванні української ідентичності, прищепленні учням і студентам патріотизму, у протидії зовнішній інформаційній агресії. Серед ключових напрямів оновлення змісту освіти важлива роль належить *упровадженню і розвитку сучасної медіаосвіти*, яка, за визначенням «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», являє собою *«частину освітнього процесу, спрямовану на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія) медіа»*.

Необхідність упровадження медіаосвіти в Україні нині визначається передусім трьома групами чинників соціально-економічного та соціально-політичного характеру. Це, по-перше, прискорення змін у національній та глобальній економіці, а також потреба реформування структури вітчизняного виробництва; по-друге, європейські імперативи розвитку української системи освіти; і, по-третє, необхідність ефективно протидіяти інформаційній агресії як складовій гібридної війни, що ведеться проти України.

Впровадження медіаосвіти в нашій країні також пов'язане з курсом держави на повноправне входження до Європейського Союзу, де розвиток медіаосвіти є одним з головних пріоритетів освітньої політики. У 2008 році Європейський парламент ухвалив «Резолюцію щодо медіаграмотності у цифровому світі». У цьому документі обґрунтовується необхідність цілеспрямованого розвитку медіаосвіти у державах ЄС, формулюються рекомендації щодо конкретних шляхів реалізації цього завдання на різних освітніх рівнях. Медіа (як традиційні, так і нові) в Резолюції розглядаються переважно як позитивний суспільний чинник, який, однак, вимагає від громадян *володіння певними специфічними уміньми і навичками*. Зокрема, у п. 18 йдеться про те, що *«медіаосвіта повинна стати компонентом формальної освіти, доступним усім дітям, повинна стати невід'ємною частиною навчальної програми на всіх етапах шкільного навчання»*, а п. 19 рекомендує *«включити медіаграмотність як базову компетенцію до Європейської програми освіти протягом життя»*.

В Україні з 2010 року набула чинності Концепція впровадження медіаосвіти, що має на меті «сприяння розбудові в Україні ефективної системи медіаосвіти заради забезпечення всебічної підготовки дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формування у них медіаобізнаності, медіаграмотності і медіакомпетентності відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей». До 2020 року документом передбачено реалізацію експериментального етапу, поступового укорінення медіаосвіти та стандартизацію вимог до останньої (2014–2016), а на період з 2017 по 2020 роки – подальший розвиток медіаосвіти та завершення її масового запровадження. Слід зазначити, що впровадження медіаосвіти в Україні пов'язане з цілою низкою проблемних моментів (вони спричинені як специфікою самої навчальної дисципліни, так і реаліями вітчизняної системи освіти) та обставин, що заважають її швидкому «розповсюдженню». Серед них – нестача різноманітних ресурсів, потрібних для повноцінного впровадження медіаосвіти як окремої навчальної дисципліни. Проте проблема спонукає до пошуку інших перспективних форм функціонування медіаосвіти у системі освіти. Найоптимальнішою з них є інтеграція елементів медіаграмотності в існуючі навчальні предмети і курси, зокрема, йдеться про інформатику, українську мову і літературу, суспільствознавство. Перспективність такої інтеграції зумовлюється ще й тим, що в подальшому ці елементи можуть виконувати функцію підготовки учнів до засвоєння окремої навчальної дисципліни, а також тим, що зазначені елементи медіаосвіти можуть слугувати додатковим засобом забезпечення зв'язку навчального матеріалу з сучасним життям, чого нині українській освіті часто бракує. Крім того, важливі елементи медіаосвіти можуть широко й успішно інтегруватися у виховну роботу з мінімальним витрачанням додаткових ресурсів.

З огляду на все вищезазначене, у даному посібнику не лише актуалізується необхідність ефективного та масштабного впровадження медіаосвіти в освітній процес, а й охарактеризовано особливості форм та напрямів поширення знань з медіаграмотності в умовах сьогодення, коли ці знання стають надто важливими, а належний рівень медіаосвіченості і, внаслідок цього, поінформованості громадян є необхідним для зміцнення демократії та прискорення економічного зростання.

І головне – сьогодні без навичок, пов'язаних із роботою в інформаційному та медіапросторі (медійної та інформаційної грамотності), без уміння інтерпретувати, аналізувати та оцінювати медіамеседжі, розуміти їх сутність, адресну спрямованість та мету, дуже легко стати мішенню маніпуляцій та дезінформації, втратити свою критичну автономність, і, як слідство, втратити себе як особистість.

1. Вплив медіа на розвиток особистості. Медіасоціалізація як педагогічна проблема

Техніка дійде такої досконалості, що людина зможе обійтися БЕЗ СЕБЕ.

*Станіслав Єжи Леу,
польський письменник*

На початку третього тисячоліття, коли майже всі державні програми розвитку освіти європейських країн наголошують на першорядній необхідності створення умов для особистісного становлення, творчій самореалізації кожного громадянина, ми повинні мати чітке уявлення про чинники, які сьогодні є найважливішими для формування і розвитку особистості.

В умовах глобалізації, під час триумфу новітніх інформаційно-комунікативних технологій одним із таких чинників стають засоби масової комунікації, з боку яких відчутно зросли потенційні можливості впливу на стан та розвиток оновленого соціуму і ціннісного балансу людини. Зросли, поряд із суттєвими змінами, що спостигли вітчизняну соціально-економічну систему та її духовно-моральний ресурс.

Сучасна людина – людина світу медіа, без останніх ми не уявляємо свого життя, це вони задають йому нові умови та стандарти існування, прискорюють обмін інформацією, створюють новий формат соціальних взаємовідносин та перетворюють homo sapiens на homo medias. Самі ж медіа, перетворилися на провідний фактор соціалізації, потіснивши родину та школу, набули ознак стихійного соціального навчання й виховання. Діти та підлітки, найактивніші споживачі медійної інформації, наче губка, усотують живу та мертву воду технологічного медіасередовища, яке досить часто пропагує хибні орієнтації та цінності, спотворені моральні норми та неадекватні соціальні стереотипи; пропонує інформацію часто суперечливу та мозаїчну, з низькою цінністю в художньому та смисловому аспектах.

Сьогодні контакти людини з медіа часто перебільшують 12-15 годин на добу. За даними Національної спілки сімейних асоціацій (UNAF – Union Nationaldes Associations Familiales), неповнолітня аудиторія щорічно проводить 154 години якісного часу з батьками, 850 годин – з учителями, а контактуючи з різними екранними медіа, – 1400 годин. І як свідчить практика, вражаюча цифра кількості часу спілкування дітей із медіа, є дуже усередненою, іноді вона сягає 3000 та, навіть, 4000 годин!

У нинішньому постіндустріальному світі вже очевидно стає ситуація, коли покоління дорослих виявляється не здатним для того, щоб виконати свою головну місію – навчати та виховувати підрастаюче покоління. Представники ж

останнього використовують інтернет - технології та суперечливі повідомлення численних медіа, які за останні півстоліття набули особливого значення практично в усіх галузях людського життя, не лише для отримання інформації. Вони, юні медіаспоживачі, вже просто «живуть» у медіапросторі, який створює медіареальність, що суттєво впливає на процес укорінення цінностей та життєвих настанов. Вони, наші діти, стають аборигенами цієї реальності та цього простору, у якому дорослі лише іммігранти, які погано розуміють їхню мову, не поділяють їхніх поглядів, не приймають культуру, штучно створену та віртуально запропоновану медіа. Щодо останніх, то їх позиції, як потужних каналів впливу на свідомість та поведінку людини, ретельно та свідомо намагаються зберігати професійні спеціалісти в галузі створення та поширення інформації, незважаючи на те, що наочними є і надмірний психологічний тиск, і виражені тенденції до маніпуляцій з боку медіа, а насильство, агресія, жорстокість, відверта еротика стають вже невід'ємною частиною сучасної візуальної естетики.

За умов тотального медіапоринання саме дитина стає не лише беззахисною, а й більше, ніж дорослі, уразливою та керованою за «допомогою» комп'ютерних ігор, мобільного зв'язку, телевізійної реклами тощо.

Сьогодні у молодіжному середовищі спостерігається бездумне, всеїдне поглинання інформації, що приходить з екранів телевізорів, комп'ютерних моніторів, радіоприймачів. Школярі віддають перевагу різноманітним розважальним шоу, «мільним операм», серіалам, жанровим комп'ютерним іграм, спілкуванню в соціальних мережах тощо. Занурюючись в інформаційний, віртуальний світ, підлітки, як правило, не замислюються над змістом того, що сприймають. Таким чином, поступово притупляється потреба у спілкуванні з прекрасним, у духовно-естетичному збагаченні, у набутті знань. Хоча і відомо, що медіа здатні виступати як джерело останніх, але водночас, і на жаль, все частіше, стають перешкодою в навчанні й вихованні, фактором, який гальмує усебічний розвиток людини, сприяє духовному спустошенню, моральній та естетичній кризі особистості.

У структурі інформаційних систем, що глобально функціонують, найбільш вагомим за масштабом впливу на масову та індивідуальну свідомість від 1960-х років до сьогоднішнього часу, за даними експертів та дослідників, поки що лишається телебачення. Саме воно сьогодні є найбільш розповсюдженим і популярним, у сприйнятті людиною інформації засобом масової комунікації, головним культурним об'єктом, що впливає на соціалізацію дитини. Пріоритет його інтелектуального та духовно-морального потенціалу очевидний. Імітація трьохмірності простору на екрані, використання зорових і слухових образів, блискавичність подачі новин із будь-якого куточка світу, виникнення у глядача почуття власної причетності до подій світового масштабу – ось далеко не повний перелік ознак сучасного телебачення, які приваблюють людей.

За своєю природою та функціями телебачення має надзвичайно великі можливості впливу на внутрішній світ і поведінку людини, його роль має безліч аспектів і визначальна в багатьох випадках. Саме воно певним чином «створює» специфічну соціальну реальність, коли бере безпосередню участь у формуванні економічної, історичної, політичної, правової свідомості; задовольняє базові та соціальні потреби людини – у психологічному комфорті, новизні інформації, відпочинку, спілкуванні, «зручності в застосуванні» тощо.

Однак значна кількість культурологів, політиків, філософів і психологів запевняє: телебачення, яке здатне в різних соціальних умовах, переслідуючи різні цілі, або стимулювати соціальну активність людини, або перетворювати її на бездумного споживача, здійснює неоднозначний, часто досить негативний, потужний вплив на людську психіку, особливо психіку сучасних дітей і підлітків.

У розвиненому інформаційному суспільстві телебачення перебирає на себе низку функцій, які традиційно мали б виконувати спеціальні культурні, освітні та виховні інституції. Якщо раніше діти перебували переважно у власній сім'ї, у стінах навчально-виховних закладів чи в колі друзів, то в останні десятиліття більшість часу вони проводять біля екрану телевізора або монітора комп'ютера. Це проблема, і вона є загальносвітовою соціально-психологічною та педагогічною, типовою для більшості країн Заходу та Сходу.

15 тисяч годин на рік на перегляд телепередач витрачають американські діти, тоді як на уроки у школі – близько 11 тисяч годин. Щодо дітей та підлітків українських, то, за даними соціологів, серед форм проведення памолоддю вільного часу перше місце впевнено посідає саме перегляд телепрограм (80 % молоді в Україні дивиться телевізор щоденно і надто забагато).

За останніми даними ЮНЕСКО 93% сучасних дітей витрачає на перегляд телепередач 32 години на тиждень, тобто приблизно чотири с половиною години на день!

Перші контакти з телебаченням діти починають вже у віці двох років, а в три, майже 60% малюків дивляться телевізор більш-менш регулярно. Захоплення екраном починається саме тоді, коли відбувається інтенсивне визрівання психіки та свідомості – в дошкільному та молодшому шкільному віці. Проте за результатами досліджень деяких психологів та соціологів у людини, якщо саме в цій віковий період вона переглядала будь-які телевізійні програми більш ніж три години на добу, може на 90% знизитись соціальна активність, і як слідство в майбутньому – пасивне сприйняття світу, бездіяльність, байдужість. Якщо дитина любить подовгу дивитись телевізор, то вона привчається отримувати задоволення, приємні враження, нічого при цьому не роблячи.

Теперішнє телебачення є найдоступнішим порівняно з будь-якими іншими медійними каналами. Достатньо лише натиснути кнопку на пульті – і глядач потрапляє в принципово інший вимір існування. І ця надзвичайна

доступність практично всіх без винятку телепрограм здійснює негативний вплив на психіку юних глядачів. Інформаційний простір, створений сучасним телебаченням, перенасичений яскравими, готовими до вжитку образами, які певною мірою спричиняють зниження репродуктивної спроможності психіки, її своєрідну «лінивість». Остання виявляється у втраті психікою здатності продукувати власні образи. «Інформаційно-образна наркоманія» – таку назву в колі спеціалістів має це небезпечне явище.

Через доступність телебачення, а сьогодні ще і все частіше Інтернету, надмірну легкість сприйняття пропонованої ними інформації дитина досить легко відмовляється від спроб здобувати інформацію з інших інформаційних джерел.

«Система ЗМІ – це ідеологічний апарат, який прагне зайняти більш важливе місце, ніж шкільна система у справі репродукування суспільства, - достатньо лише згадати кількість годин, які діти проводять у школі і перед екраном телевізора».

Ф. Бретон

Екран став для сучасних дітей найдоступнішим «підручником життя», який не лише інформує їх з багатьох питань, а й формує їхні настановлення на життєву позицію. Однак інформаційно-інтелектуальний потенціал нинішніх екранних медіа, та їх внесок у виховання юного покоління мають досить сумнівну якість.

Цей висновок підтверджує, здійснена психологами, ціла низка досліджень. Більшість із них присвячена вивченню впливу показу екранного насильства та агресії на формування особистості дітей. А.Бандура, Л.Берковіц, Р.Берон, У.Бронфенбреннер, Д.Ричардсон, У.Шорт, А.Допіра, В.Караковський, О.Петрунько, А.Тарасов, С.Шебанова – як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники проблеми, роблять невтішні висновки, а саме: результатами регулярного перегляду дітьми сцен насильства та агресії на екрані є виникнення у них своєрідних психологічних феноменів, таких як – переймання агресивної моделі поведінки, зняття заборон щодо нанесення моральної та фізичної шкоди іншому, втрата емоційної сприйнятливості до чужого болю, виникнення страхів, тривожності тощо. А якщо до цього переліку негативних «телевізійних надбань» додати дійсно жахливу статистику, яка свідчить про те, що до закінчення школи середньостатистичний учень бачить на екрані приблизно 8 тисяч вбивств та 100 тисяч актів агресії, то можна, досить об'єктивно, оцінити під якою реальною загрозою знаходиться психічний розвиток сучасної дитини.

Доречно буде згадати експеримент, який проводила група американських вчених на чолі з професором Колумбійського університету Джеффри Джонсоном в 1975 – 2000 рр. Дослідники спостерігали за 700 нью-йоркськими сім'ями і дійшли висновку, що насильство і агресію провокує практично все, що показує нам «ящик»: новини, спортивні програми, реклама і навіть дитячі телепередачі, не кажучи вже про кінофільми. За даними вчених, під час

ефірного часу в прайм-тайм на екрані відбувається від 3 до 5 актів насильства, а при демонстрації дитячих програм, зокрема мультфільмів, ця цифра збільшується до 20-25! У ході спостережень з'ясувалося, що є причиною, а що наслідком: телебачення викликає в людей агресію чи люди, що схильні до агресії, люблять дивитися телевізор. Виявилось, що люди, які в дитинстві вирізнялися агресивною поведінкою, з віком втратили схильність до агресивних дій, менше дивлячись телевізор. Це змусило припустити думку, що саме тривалий перегляд телепрограм відповідного змісту веде до агресії, а не навпаки.

Дослідження вирівняло дорослих і дітей: перетворитися на агресорів через телевізор можуть і ті, і інші.

Група Джонсона виявила чіткий взаємозв'язок між агресивністю і телебаченням у юнаків і дівчат. У кожній сім'ї, за якою спостерігали, на початковій стадії експерименту була дитина у віці від 1 року до 10. На завершальній стадії дослідження в 2000 році всі ці повнолітні молоді люди (в середньому 30-річні) заповнили анкету, за даними якої дослідники намагалися виявити схильність опитуваних до агресії. Отримані дані звірили з даними ФБР та інших державних закладів, висновки були наступними: 43% тих, хто у віці років дивився телевізор понад три години на добу, схильні до насильства, а 20% – взагалі небезпечні для суспільства, тобто готові скоїти злочин. З тих, хто сидів перед телеекраном менше години на день, агресивність виявилася всього у 9%. «Отримані нами дані, – резюмував Джонсон, – говорять про те, що батьки не повинні дозволяти дітям дивитися телевізор більше 1 години на добу». Але проблема лишається проблемою, і зовсім недавно американці оголосили шокуючи результати своїх останніх досліджень. За їх даними, майже 53% школярів готові наслідувати поведінку телегероїв, незалежно від того, захищає цей герой добро чи стоїть на стороні зла. А 37% дітей готові скоїти злочин, наслідуючи поведінку своїх екранних кумирів.

Хоча подібних підрахунків в Україні не здійснювалося, але, навіть і без цифр, вочевидь, ситуація в нас не з найкращих. І тут вже повинна йти серйозна мова не лише про засвоєння негативних особистісних зразків і моделей поведінки, а про проблему впливу агресивності екрана на психічне здоров'я дітей, на властивості особистості та її життєвий шлях. Адже психологами під час лонгітюдних досліджень доведено, що ні індивідуальна схильність до агресивності, ні рівень інтелекту, ані соціально-економічний статус родини не мали такого значення, як телебачення, для формування майбутньої девіантної поведінки дитини. Спеціалісти дійшли кількох висновків, а саме:

- особливо сильний зв'язок існує між жорстокою поведінкою дітей та їхньою само ідентифікацією з жорстоким телегероєм;
- ті, хто часто дивився агресивне телебачення у віці 8-12 років, часто ставали жорстокими батьками і карали своїх власних дітей;

- жорстоке телебачення не впливає лише на схильних до жорстокості дітей або на дітей з багатою уявою;
- не існує тісного зв'язку між рівнем жорстокості батьків та схильністю дітей до насильства;
 - результатами регулярного перегляду дітьми сцен насильства на телеекрані є не тільки копіювання ними жорстокого стилю поведінки з іншими, а й зміна моральних цінностей, зміна уявлень про світ – «такий страшний, такий небезпечний цей світ» (у реальному житті приблизно 1% людей здійснює насильство, а на телеекрані 50%).

Великий вплив має телевізійне насильство на поведінку дитини, якщо воно винагороджується, якщо естетика фільму та його художні прийоми були «на висоті». За даними Центру з питань мас-медіа і суспільних відносин (Centerfor Media and Public Affairs – СМРА), насильство на екрані є привабливим для телеглядачів: в 75 випадках із 100 насильник не шкодує про те, що скоїв, а 40 % актів агресії взагалі здійснюють позитивні герої.

У кожного з нас існують два ступені захисту психіки. Перший оснований на генетичній пам'яті предків, другий виробляється самим життям. Українському менталітету не властивий високий ступінь агресивності, тому в генетичній пам'яті українського народу майже не закладено засобів захисту психіки від агресії. І через те чужа псевдокультура справляє на нас, і в першу чергу на наших дітей, значно більший вплив, аніж на людей західних країн, де все це розвивалося протягом декількох сторіч.

Психологами також доведено, що демонстрація на телебаченні боїв боксерів-професіоналів, детальна розповідь або коротке, але сенсаційне за стилем, повідомлення про самогубство призводить до зростання аналогічних форм поведінки (побоїв, вбивств, самогубств) серед населення, особливо це стосується підлітків і молоді, які наслідують вчинки «центральної дійових осіб» телепрограм.

Безліч фактів, які підтверджують деструктивний вплив сучасного екрану на психіку та поведінку дітей, наводять практика та фахова література з криміналістики. За словами американського дослідника У. Бронфенбреннера, формулювання «після перегляду фільму по телевізору...» так часто фігурує в судових справах підлітків, що вже давно не дивує правоохоронців. Коли на телевізійних екранах почали демонструвати сюжети витончених убивств, криміналісти стикнулися із схожими випадками у своїй практиці. А після демонстрації фільмів із сюжетами кіднепінгу на поліцейських дільницях реєструвалися випадки викрадення старшими підлітками маленьких дітей з вимогами щодо їх викупу. Як висловився з цього приводу німецький журналіст Г.Зільбер, «війни і терор, знущання й насильство, вуличні бійки і викрадення, захоплення літаків і вбивства – усі ці події, які стали реальністю для дорослих,

перетворилися на сюжети дитячих ігор». Отже, деструктивний внесок телебачення полягає й у тому, що воно дає дітям приклади вкрай небезпечних для них ігрових сюжетів.

Вченими встановлено – людина нічого не забуває. Все, що вона сприймає, бачить і чує – «записується» в мозку, на рівні підсвідомості, формується там і утворює великі інформаційні масиви. Зрозуміла річ, якщо протягом тривалого часу в пам'яті відкладаються лише образи агресивної поведінки, жорстокості, ненависті та насильства, то в кращому випадку це відіб'ється на наших сновидіннях, у гіршому – може зробити нас заручниками цих образів.

Телебачення як особливий вид медіа, точніше, як особливий засіб маніпулювання свідомістю, як технологію її руйнування розглядають Р. Борецький, Р. Пацлаф, С. Кара-Мурза. Останній доводить, що сучасна телепродукція – «товар», який з успіхом можна порівняти з духовним наркотиком, а сучасна людина, яка проводить у екрана набагато більше часу, ніж на те є потреба в інформації та розвагах, залежна від телебачення такою мірою, що частково втрачає свободу волі, можливість приймати раціональні рішення, право на власну думку: «Як і у випадку наркотиків, людина, яка споживає сучасну, визволену від контролю етики телепрограму, не в змозі оцінити характер її впливу на власну психіку й поведінку. Більше того, оскільки вона стає «залежною» від телебачення, продовжує вживати його продукцію, навіть тоді, коли й усвідомлює її згубний вплив» [3]. Ця думка автора стосується не лише дорослого глядача, який може усвідомлювати пагубність телевізору, готового визнавати фарби реального світу реальними лише після того, як побачить їх на екрані.

Особливими властивостями телебачення забезпечено пасивність сприйняття телевізійної інформації. «Спілкування» з екраном не спонукає нас реагувати, а навіть визволяє від необхідності виявляти розумову активність. На це звертає увагу дослідник Л. Гримак, який порівнює телевізійний вплив на психічні функції людини та його енергетику з впливом гіпнотичним, а сам телевізор – з енергетичним вампіром [2]. Людині лише здається, підкреслює автор, що вона відпочиває фізично, насправді зорові картини, які дуже швидко змінюються на екрані, безперервно активують у пам'яті безліч образів, постійно потребують усвідомлення візуального матеріалу, певних інтелектуальних та емоційних зусиль для того, щоб оцінити асоціації, які виникають, та включити процес гальмування. Нервова система, особливо у дітей, не в змозі витримати настільки інтенсивний процес і вже «через 15 - 20 хвилин формує захисну реакцію у вигляді гіпнотичного стану, який дуже сильно обмежує процес сприймання та переробки інформації, але посилює процеси її закарбовування та програмування поведінки». Цей висновок є важливим у контексті вивчення проблеми деструктивного впливу медійного продукту на особистість, передусім особистість дитини, вчинки якої часто програмуються саме екраном. А про те,

що він сьогодні часто буває жорстоким та агресивним, перенасиченим найрізноманітнішими «інформаційними забрудненнями», пропонує хибні стандарти й цінності, на жаль, можна говорити впевнено, як і про те, що все це – ознаки потенційно руйнівного впливу телебачення на медіаспоживачів.

У працях науковців, які торкаються у своїх дослідженнях деструктивного екранного впливу на людину, окремо підіймається питання впливу реклами. Саме вона створює віртуальний світ, що будується за «проектом замовника», будується з гарантованою культурною гегемонією часто неприйнятних для нашого менталітету цінностей. Мислення людини, яка поринає до цього уявного світу, стає аутистичним, а пасивне споглядання реклами може обмежувати критичне мислення у дітей та підлітків, стимулювати їхню агресивну поведінку. До того ж, саме діти стають найбільш активними реципієнтами рекламного повідомлення, під час сприйняття якого, за ствердженнями психологів, може шкідливо видозмінюватися свідомість. Під час анкетування, яке ми проводили серед численної аудиторії педагогічних працівників різних категорій, з'ясувалося: більшість з них принаймні намагається критично ставитися до медіавпливів, визнавати негативні наслідки спілкування дітей із телебаченням, проте практично не орієнтована в тому, як їх долати. До речі, як вважає О. Петрунко, «більшість людей сьогодні інтуїтивно відчують потенційні небезпеки медіа, але через свою некомпетентність із цих питань почуваються розгубленими і безпорадними. ...Однак вони є заручниками медіа, які заповнили соціальне і приватне їх життя і цинічно й безжально маніпулюють ними» [10].

Можна впевнено говорити і про те, що вплив екрану на юних медіаспоживачів посилюється і набуває значних змін унаслідок урбанізації, коли людина віддаляється від природного середовища існування. Змінюється тип взаємин між людьми, у тому числі й між дорослими та дітьми. В умовах великого міста дорослі, з цілком об'єктивних причин, змушені більше контролювати дітей. Отож, сучасні міські діти практично позбавлені можливості самостійно організовувати свій вільний час поза межами власного дому, гратися в колективні дитячі ігри. Нестача природної для дітей активності, особливо ігрової, істотно збіднює їхнє емоційне життя, призводить до ранньої і односторонньої інтелектуалізації психіки. Через втрату навичок колективної дитячої гри в дітей розвиваються страх і тривожність. Справжнє життя дитини неначе відходить на другий план, поступається «штучному» життю у створеному дорослими за допомогою екрану віртуальному світі. (До речі, в світі реальному, за даними психологів та соціологів, кожна середньостатистична мама, яка працює, активно та емоційно спілкується зі своєю дитиною лише 15- 20 хвилин на добу ! Решті часу, а це 3-4 години ввечері, коли вся сім'я збирається разом, спеціалісти навіть дали назву – «німий ефір». Чому, не важко здогадатися, бо в цей час, як правило, головним об'єктом уваги всієї родини стає телевізор або комп'ютер і починається «спілкування з блакитним магнітом»).

Психологічна та психіатрична практика засвідчує зростання й урізноманітнення відхилень у поведінці та емоційно-психічному здоров'ї дітей і підлітків. Виявляється це передусім в жорстокості, ворожості, байдужості до людей та чужого болю, діти стають більш егоїстичними та менш чутливими та емоційними, все частіше виявляють цікавість до таких «стимуляторів настрою», як паління, алкоголь, наркотики.

Проблема стосується не тільки виховання підростаючого покоління, але й його навчання, бо екранні медіа, і цьому є докази, впливають на становлення і мотиваційної, і пізнавальної сфери особистості, розвиток її інтелектуальних і творчих здібностей. Тобто пам'ять, увага, мислення, фантазія дітей теж перебувають під впливом засобів масової інформації. Низка експериментальних психологічних досліджень дає підстави зробити висновки про наявність негативного впливу зокрема телебачення щодо творчого потенціалу дитини, на всі його складові які дуже тісно пов'язані між собою. Діти, які ростуть в умовах «німого ефіру», мало здатні до активного творчого мислення, вони не продукують власні ідеї та судження, в них виникають стандартні образи та асоціації. А в тих дітей, які дивляться 10 і більше годин на тиждень телевізор, творчий потенціал знижується на чверть! Тож висновки спеціалістів невтішні - чим більше дитина витрачає часу на ТБ, тим вужчий обсяг її уваги, менша стійкість, менш розвинені мовленнєві та комунікативні навички, і тим більша її пасивність, розсіяність, стереотипізація мислення.

Тож, науковці Ф. Бретон, У. Бронфенбреннер, М. Постер, С. Прус, Т. Уйат, Р. Харрис, Н. Богомолова, В. Моляко, О. Петрунько, Л. Чорна, О.Шариков [10,13], чії роботи присвячено проблемі деструктивного впливу засобів масової інформації, у першу чергу телебачення, на розвиток особистості, зазначають, що основними негативними ефектами його впливу є:

- наслідування юними глядачами асоціальної поведінки кіно- та телеперсонажів;
- штучне «одорослення» та рання сексуалізація дітей;
- формування в них «медійної» картини світу, а разом із цим – викривлених світоглядних цінностей;
- зменшення пізнавальних інтересів, відмова від читання, відволікання дітей від реального життя, дитячих обов'язків та навчання ;
- порушення соматичного і психічного здоров'я, емоційно почуттєвої сфери тощо.

За проявом гуманного відношення дитини до навколишнього середовища, іншим людям та до самого себе; за наявністю світлої оптимістичної картини світу, радісного світовідчуття та віри у майбутнє можна судити о становищі духовно-морального здоров'я підростаючої особистості. Проте сьогодні ми вимушені констатувати зниження всіх вищеназваних показників якості життя сучасного дитинства. Важливими факторами психологічного духовного неблагополуччя, що зростає з невтішною швидкістю, є руйнування існуючих

протягом тисячоліть природних інститутів соціалізації – сім'ї та дитячої спільноти; зміна морально-психологічного клімату в суспільстві та величезний вплив засобів масової комунікації.

Екранні образи закарбовуються у дитячій свідомості та перетворюються з джерела інформації на джерело трансформації картини світу сучасної дитини, викликають духовні підміни, а саме: «кліпові» технології які використовуються сьогодні при створенні теле - або відеопродукту формують «кліпову свідомість», орієнтовану на деструкцію та життя у віртуальних світах, з мозаїчними, «руйнівними» образами; замість естетичної потреби дитини в прекрасному, конвеєром шаблонних прийомів та стереотипів, породжується кітч; замість благоговіння перед таємницею життя та смерті формується спрощене відношення до останніх, при відсутності чіткої системи щодо розуміння меж дозволеного; замість цнотливого відношення до інтимної сфери людського існування з'являються рання сексологізація та еротизація дитячої свідомості; національні традиції та ритуали підмінюються чужорідними нормами та зразками, що призводить до втрати та забуття свого культурного коріння, до розриву спадкоємності поколінь. Таким чином, екран для сучасної дитини стає не лише інформатором та джерелом для отримання морально-духовного «матеріалу» для побудови картини світу, а стає конструктором, який агресивно та нав'язливо формує спосіб життя, так звану «нову мораль» та систему цінностей.

Сучасне інформаційне суспільство найбільше асоціюється з Інтернет як основою найновіших інформаційних відносин. Саме студенти та школярі є активними користувачами цієї мережі. Вони звертаються до цього віртуального павутиння задля пошуку інформації (для навчання), спілкування, для розваг. Підлітки активно користуються Інтернет як за допомогою домашнього комп'ютеру або гаджету, так і в освітньому закладі, або, наприклад, в Інтернет - кафе. Втім, Інтернет і комп'ютер не може замінити сучасним школярам інших радощів життя: спілкування з однолітками, спортивні секції, творчі гуртки, туристичні поїздки, подорожі.

Глобальні комп'ютерні мережі універсальні – передбачають усі форми самовираження і соціальної взаємодії. Учасник віртуальної комунікації, як правило, анонімний, і це дає відчуття необмеженої свободи, аж до всездозволеності. У мережі підліток дістає реальний шанс існувати у віртуальному просторі не як конкретна особа, а як безліч осіб. З'явилися нові форми поведінки, характерні переважно для молодих користувачів комп'ютерних мереж. А неконтрольоване користування Інтернет призводить до таких небажаних наслідків як психологічна залежність. Більше до неї схильні ті користувачі, в яких занижена або завищена самооцінка. Часто це виникає у критичні періоди, зокрема у підлітковому віці. Батькам і вчителям важливо зрозуміти дитину і вчасно допомогти їй. Це негайно слід робити тоді, коли дорослі помітили емоційну невірноваженість, напруженість, агресивність,

тривожність, відсутність зосередженості на жодному виді діяльності; коли дитина замкнена, неговірка, виглядає пригнічено і стурбованою; не приділяє належної уваги спорту і різним фізичним навантаженням, постійно шукає час, щоб пограти, витрачає всі кишенькові гроші на нові ігри, прогулює школу; коли в школяра поганий сон або часті кошмарні сни.

Досвід розвитку світових відкритих мереж, особливо Інтернет, дозволяють говорити про початок нової ери в розвитку засобів і систем переробки інформації. У таких мережах користувач сприймає себе і сприймається іншими як невід'ємний компонент єдиного інформаційного співтовариства.

Одним із негативних ефектів глобальної комп'ютерної мережі є широке розповсюдження різної інформації сумнівного змісту. Найбільш «відкритими» для такої інформації, а тому найбільш вразливими і незахищеними виявляються наші діти. Статистика лякає: 9 з 10 дітей у віці від 8 до 15 років стикалися з порнографією в Мережі, близько 17% регулярно зазирають на заборонені ресурси, приблизно 5,5% готові втілити побачене там у життя.

Сучасний підліток живе у складному за своїм змістом та тенденціями соціалізації світі. Напружена, нестійка соціальна, економічна, екологічна, ідеологічна та політична ситуація, що склалася в даний час в суспільстві, обумовлює зростання різних відхилень в особистісному розвитку та поведінці як дітей, так і дорослих, які їх виховують. Оскільки ситуація, яка панує в нашій країні, є досить складною та постійно відображується в усіх засобах масової інформації – це має суттєвий вплив як на дорослу, повністю сформовану особистість, так і на особистість, яка лише формується, призводить до накопичення психологічної напруги та формування схильності до асоціальної поведінки, як до одного з можливих способів позбавлення від стану фрустрації, напруги та агресії. Тому, важливо вчити підлітків адекватно долати стресові ситуації, розвивати самоконтроль, знаходити соціально прийнятні способи зменшення агресивності. У стримуванні агресії важливу роль відіграє розвиток психологічних процесів емпатії, ідентифікація та децентрація, що лежать в основі здатності до розуміння інших людей і до співпереживання їм, що сприяє формуванню уявлення про іншу людину як унікальну цінність. В останні роки з'явилися праці українських дослідників, присвячених аналізу різних аспектів функціонування медіа в суспільстві, проте проблема впливу засобів масової інформації на психічні стани дітей підліткового віку та їх особистісний розвиток залишається недостатньо дослідженою.

Засоби масової інформації, особливо медійні, за впливом на підлітків мають два аспекти: позитивний та негативний. Позитивний аспект полягає в тому, що підліток отримує нову інформацію, розширює свій світогляд, може знайти відповідь на будь-яке питання, що його хвилює або цікавить, набуває нових знань та вмінь. Багато підлітків, використовують всесвітню мережу не тільки для навчання чи пошуку необхідної інформації, а і як засіб проведення

вільного часу. Інтернет – простий і привабливий спосіб відходу від складної, повної різноманітних проблем та негараздів реальності. У віртуальному просторі виникає психологічне поле з абсолютною відкритістю, необмеженими можливостями, де можна робити все, що недоступне в реальному світі. Але з нього важко повертатися до реального життя, навчання. Це призводить до конфлікту, виникнення невротичних порушень і змін в особистості. У першу чергу це стосується тих, кого вчені називають Інтернет - залежними.

Також підлітки дуже багато часу проводять за переглядом фільмів, починаючи від дитячих мультфільмів, закінчуючи фільмами жаху та еротикою. Дивлячись будь-який фільм, підліток, окрім отримання нової інформації, переживає певні емоції, які викликає цей кіномеседж. Якщо це фільм жаху, то підліток може відчувати страх, тривогу, при цьому, певні образи закрадаються в підсвідоме. Свідомість такого підлітка «не може реагувати адекватно» на побачене, оскільки така особистість лише формується. Вся інформація, яку отримує підліток від засобів масової інформації з однієї сторони – розширюють та збільшують обсяг його знань, з іншої – викликають почуття та емоції такі як: тривога, страх, невпевненість у майбутньому та в собі, розчарування, сум, що відображаються на його психічному стані.

Отже, негативний аспект впливу засобів масової інформації полягає в підміні реального світу віртуальним, сприяє появі та розвитку тривожності, агресивності, страхів. Для того щоб уникнути негативного впливу засобів масової інформації на свідомість людини, зокрема психічні стани підлітків та розвиток їх особистості, необхідно постійно тренувати критичне сприйняття будь-якої інформації, яка потрапляє в особисте медійне поле.

Сучасні медіа – зовнішнє середовище, в якому відбувається розвиток особистості. Кожна дитина від свого народження стає частиною надскладної системи світів, що перетинаються між собою, надбудовуються чи співіснують у сусідстві один з одним, вступають у різноманітну взаємодію. Особистість буде свій, власний життєвий світ, поєднуючи зовнішні та внутрішні психологічні простори та часові виміри. Соціалізація – процес входження дитини у світ дорослих, засвоєння його структури, законів існування і способів перетворення. У традиційному суспільстві інформація про світ передається дитині «з рук в руки», в системі спільного переживання подій, на основі спільного чуттєвого досвіду. Медіа, як система, як особливий інститут суспільства, долає просторові та часові бар'єри цього безпосереднього досвіду, забезпечуючи та опосередковуючи обіг інформацією між учасниками соціальної комунікації.

На межі тисячоліть активно стали використовувати поняття «медіасоціалізації», яким позначають процес розвитку особистості під впливом медіа (кіно, телебачення, Інтернету). Саме з медіа сьогодні отримує інформацію про світ дорослих, усотує зразки міжособового спілкування, сценарії та норми соціальної поведінки. Медіа пропонують свою продукцію все більш молодшій аудиторії, впливаючи на процес соціалізації вже на ранніх етапах розвитку

особистості.

Якщо у 30-ті роки ХХ сторіччя дорослих хвилював вплив негативних персонажів кінофільмів на молодих юнаків та дівчат, то через півстоліття старше покоління бентежило вплив героїв телесеріалів на підліткові субкультури. Нині одне з найгостріших питань медіасоціалізації – вплив віртуальних світів комп'ютерних ігор на емоційний, інтелектуальний та соціальний розвиток психіки дитини вже дошкільного віку.

Тож стає зрозумілим, що сьогодні вивчення проблеми впливу медіа на людину й особливо в дитячому або підлітковому віці, має надзвичайно важливе значення. Педагоги, психологи, вчителі, батьки та самі діти мають знати про особливі психологічні «стосунки», які встановлюються між медіаспоживачем та екраном (а він у наш час став не просто джерелом для отримання інформації, а й співрозмовником, і претендентом на роль головного вихователя). Тому і проблеми, означені нами, можна сміливо вважати і соціальними, і педагогічними. Можливість їх розв'язання, звичайно, не в заборонних заходах, а у тотальній відповідальності дорослих – політичних, державних та громадських діячів, але, перш за все, батьків і педагогів. Завдання останніх – формувати у дітей інформаційну компетентність, навички грамотного поводження з сучасним медіасередовищем, критичного виваженого до нього ставлення.

2. Медіаосвіта – підготовка до ефективної та безпечної взаємодії з медіапростором

Щоб бути по-справжньому грамотним, Ви повинні бути грамотним у світі медіа.

*Маршалл Маклюен,
канадський філософ, один з перших
дослідників
впливу медіа на людину.*

Сьогодні суспільству вкрай необхідно не лише підвищувати увагу всіх соціальних та освітніх інститутів до якості інформаційно-комунікаційного простору, а й «підвищувати імунітет» до соціально деструктивних інформаційних впливів. Нагальна проблема сучасності – підготувати особистість до вмілого та безпечного користування системою мас-медіа, навчити громадян, і в першу чергу дітей, умінно жити «під натиском» такої мозаїчної та іноді дуже небезпечної стресогенної «інформаційної лавини». «Відтак постає гостра потреба в розвитку медіаосвіти, одне з головних завдань якої полягає в запобіганні вразливості людини до медіанасильства й медіаманіпуляцій, втечі від реальності в лабіринти віртуального світу, поширенні медіазалежностей», – саме так небезпідставно вважають автори Концепції впровадження медіаосвіти в Україні – Концепції, яка дозволить системно й грамотно вибудовувати відносини юних споживачів інформації з невичерпними ресурсами преси, кіно, телебачення, мережі Інтернет.

Сьогодні, в багатьох країнах світу, у колі найактуальніших питань розвитку різних сфер життя держави, перебувають проблеми медіаосвіти, а сама вона функціонує як система, як комплексна стратегія, що дозволяє готувати більш активних, більш зрілих споживачів інформаційного суспільства. Що до світової спільноти, то слід зазначити, важливість та необхідність медіаосвіти неодноразово підкреслювалась у резолюціях та рекомендаціях ЮНЕСКО (конференції в Грюнвальді, 1982; Тулузі, 1990; Парижі, 1997 і 2007; Відні, 1999; Севільї, 2002), Ради Європи (2002, 2008) та Європейського парламенту (2008).

Уперше поняття «медіаосвіта» було детально розглянуто ще в 70-і роки в матеріалах ЮНЕСКО. Останнім часом, за визначенням цієї авторитетної Всесвітньої організації, медіаосвіта розглядається як окремий напрям освіти, оскільки допомагає людині усвідомити способи використання масової

комунікації в суспільстві; аналізувати медіатексти та критично оцінювати запропоновані в них цінності, політичні, соціальні, комерційні та культурні інтереси, а також створювати і ширити через мас-медіа власні медіатексти. Крім того, у визначеннях ЮНЕСКО медіаосвіту та медіакомпетентність послідовно пов'язують і з розвитком демократичного мислення, розвитком громадської відповідальності особистості.

Основні завдання медіаосвіти: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, навчити людину розуміти її, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, оволодівати засобами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів і сучасних інформаційних технологій». У Концепції впровадження медіаосвіти остання трактується як «...частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні, так і новітні медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій». Виходячи з мети медіаосвіти (формування медіакультури особистості, її саморозвитку та самореалізації), постають такі завдання:

- формувати в людини навички самостійного критичного оцінювання інформаційного потоку та вдосконалювати вміння естетичного сприйняття світу;
- навчити людину розуміти медіатексти, усвідомлювати наслідки їхнього впливу на психіку та створювати власні медіатексти мовою різних ЗМІ;
- протистояти маніпулятивному впливу засобів масової комунікації;
- сприяти формуванню таких якостей особистості, які б гарантували її безпеку при споживанні медіапродукції та забезпечували психологічний комфорт та вміння обирати корисну та потрібну для себе інформацію.

На сьогодні медіаосвіта є тим засобом, який можна використовувати не лише для протистояння негативним наслідкам спілкування із медіа, а й для профілактики девіантної та делінквентної поведінки, для того, щоб нейтралізувати вплив «екранного насильства» на неповнолітню аудиторію.

«Медіаосвічена аудиторія розуміє – медіа транслює ідеї, інформацію, новини з точки зору певної категорії людей; для емоційного впливу на публіку застосовують спеціальні технології, ці технології можна розпізнати та зрозуміти, якого ефекту намагалися досягнути ті, хто створював медіа текст; усі медіатексти вигідні одним людям, а іншим – навпаки, завдають шкоди. Медіаосвічена аудиторія шукає альтернативні джерела інформації та розваг, не стає об'єктом маніпуляції з боку медіа (для задоволення інтересів будь-кого), складає більш свідому частину громадян свого суспільства»

О.В. Федоров

Сьогодні медіаосвіта має істотне значення для досягнення високого рівня медіаосвіченості, що було підкреслено в Грюнвальдській Декларації з

медіаосвіти (1982) і Паризькій програмі ЮНЕСКО – 12 рекомендацій щодо медіаосвіти (2007). У згаданих документах йдеться про те, що робота в області медіаосвіти повинна охоплювати всіх громадян – дітей, молодь, дорослих, літніх, а також непрацевдатних людей. При цьому відзначено, що оволодіння навичками медіаосвіченості починається в сім'ї, де дитину вчать робити правильний вибір відносно різних доступних послуг медіа. Таким чином, зрозумілою стає важливість медіаосвіти для батьків, які грають вирішальну роль у розвитку навичок і умінь дітей, у тому числі й уміння користуватися медіа. Тож цілком виправдано, що серед форм медіаосвіти, запропонованих Концепцією, виокремлюється «батьківська». Саме вона повинна забезпечити ефективність медіаосвіти сім'ї як провідного чинника і середовища ранньої соціалізації дитини. Батьківська медіаосвіта має стати частиною цілісної системи медіаосвіти, зокрема складником психологічного блоку підготовки фахівців у вищій школі, діяльності громадських шкіл свідомого батьківства, центрів по роботі із сім'ями тощо.

Автори Концепції також розглядають, як необхідні для впровадження в «життя», медіаосвіту у вищій школі, медіаосвіту дорослих, позашкільну та дошкільну. Це форми, під якими слід розуміти здійснення медіаосвіти в усіх складових системи безперервної освіти в Україні. Проте ми зосередимо увагу на такій формі медіаосвіти, як шкільна.

Ідею саме шкільної медіаосвіти розвивають, спираючись на досвід таких країн, як Велика Британія, Канада, Росія, Франція та ін., дослідники лабораторії психології масових комунікацій та медіаосвіти Інституту соціальної та політичної психології НАПН України. На їхню думку, вона має впроваджуватися у форматі системного навчання, бути спрямованою на виховання свідомого, компетентного споживача медіа та стимулювати розвиток спеціальних знань, умінь та навичок у сфері медіа. Проте, головне завдання шкільної медіаосвіти – навчити дитину «критично мислити, розвивати особистісне, оціночне ставлення до продукції мас-медіа в цілому та спиратися на етично-естетичні орієнтири у процесі сприймання візуальної компоненти медіапродукції». Як вважають науковці Інституту соціальної та політичної психології Академії педагогічних наук України [6], реалізація медіаосвітнього навчання учнів, може здійснюватися в таких формах як факультативні заняття, інтеграція медіаосвітнього курсу з деякими наявними предметами, як системний шкільний спецкурс.

Результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіа компетенції (або медіаграмотності), яка полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві.

Вважається, що термін «медіаграмотність» походить від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». Медіаграмотність спрямована

на те, щоб людина була активна та грамотна, мала розвинуту здатність сприймати, створювати, аналізувати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, кодові й репрезентативні системи, які ти використовують. Життя такої людини в суспільстві пов'язане із громадською відповідальністю.

За О.В. Федоровим, медіаграмотний учень чи студент має бути здатний критично й усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати дистанцію щодо популярної культури та чинити спротив маніпуляціям [11,12].

Канадський науковець і президент Канадської асоціації медіаосвітніх організацій Джон Пандженте вивів вісім ключових принципів медіаграмотності, що дозволяють краще вивчати медіа продукти, а саме:

1. Будь-який медіапродукт – це сконструйована реальність. Він відбиває не реальний світ, а деякі суб'єктивні, ретельно відібрані уявлення про нього. Медіаграмотність допомагає руйнувати такі штучно створені конструкції та розуміти принципи їх створення.
2. Медіа конструюють реальність. Саме вони формують більше уявлень про навколишнє середовище та особисте до того, що відбувається. Ставлення до об'єктів реального світу формується на основі медіаповідомлень, які, в свою чергу, сконструювали фахівці, що переслідують визначені комунікативні цілі. Медіа певною мірою формують наше відчуття реальності.
3. Отримувачі медіа повідомлення інтерпретують його зміст. Медіа забезпечують свою аудиторію інформацією, на основі якої формується уявлення про реальність. Отримувачі повідомлення інтерпретують та осмислюють, ґрунтуючись на власному досвіді та таких індивідуальних характеристиках, як особисті запити й очікування, актуальні проблеми, сформовані національні та гендерні уявлення, соціальний та культурний досвід тощо.
4. Медіа мають комерційну підтримку. Медіаграмотність дає уявлення про те, що підтримує будь-які медіа з комерційного боку і як комерційний підтекст впливає на зміст медіапродукту та його якість. Створення медіапродукту – це передусім бізнес, він має давати прибуток. За всяким бізнесом стоять конкретні люди зі своїми інтересами, саме останні й визначають зміст того, що дивиться, читає, слухає отримувач медіа повідомлення.
5. Будь-яке медіаповідомлення транслює ідеологію та інформацію про певні цінності. Будь-який медійний продукт – це, в певному сенсі, реклама способу життя та тих чи інших цінностей. Явно чи опосередковано медіа створюють в очах аудиторії уявлення про «гарне», «красиве» життя; формують споживацькі смаки та дають уявлення про загальну ідеологічну позицію.
6. Медіа виконують соціальні та політичні функції. Вони впливають на

політичну ситуацію та провокують соціальні зміни. Телебачення впливає на результати виборів. Електорат ґрунтує свої рішення на уявленнях про кандидатів, тобто на сформованому іміджі. Медіа примушують нас задумуватися про події, що відбуваються в інших країнах.

7. Зміст повідомлення залежить від виду медіа. Різні медіа передають повідомлення про одну подію, наголошуючи на різних аспектах. Отже, аудиторія має змогу ознайомитися з різними поглядами та сформуванати власну позицію.
8. Кожен медіаресурс має власну унікальну естетичну форму. Кожен медіапродукт має бути представлений аудиторії в естетичній формі, що дозволяє, деякою мірою, діставати задоволення від форми та змісту.

Медіаграмотність полягає в здатності особистості контролювати споживання медіа. Медіаграмотна людина легше орієнтується в медіасвіті, легше знаходить інформацію, яка їй потрібна, та запобігає повідомленням, що можуть їй зашкодити, подібно до забруднених і отруєних води чи їжі.

«Підвищуючи власну медіаграмотність, людина отримує чіткіше уявлення про межу між реальним світом і світом, що створили для неї мас-медіа», – наголошує Дж. Поттер, автор американського підручника з медіаграмотності.

За Леном Мастерманом, відомим британським дослідником медіаосвіти, остання сприяє зміні відносин між учнем і вчителем, створює підґрунтя для роздумів і діалогів. Тобто процес медіаосвіти – це швидше діалог, ніж дискусія. Отже, медіаосвіта розвиває більш відкритих та демократичних педагогів, вона спрямована переважно на групове навчання. Складається медіаосвіта з «критичної практики» і «практичної критики». В свою чергу, шведська дослідниця Сесілія фон Файлітзен наголошує, що медіаосвіта має розвивати критичне мислення, суттєвий елемент розвитку якого – створення учнями власної медіапродукції. Медіаосвіта потрібна для активної участі як в демократичному процесі, так і в глобалізаційному. Дійсно, десакралізація медіа, набуття учнями навичок журналістської роботи, коли вони дізнаються про механізм і «кухню» створення медіа, має сприяти виробленню незалежного та критичного погляду на медійний контент [7].

Тож, медіаосвіта є обов'язковою у світі інформаційного суспільства, вона пов'язана з динамічними змінами у медіапросторі, відтак медіаосвітній процес для кожної особистості здійснюється протягом всього життя. Медіаосвіта шкільна повинна стати новою формою інтерактивної взаємодії між учнями та вчителем, тому вона, медіаосвіта, як особлива галузь знань формує, і це є важливим та принциповим, не лише компетентного медіаспоживача, а людину із «незалежним від стереотипів мисленням, стимулює розвиток її творчого потенціалу у процесі як сприймання медіатекстів, так і створення власних».

Свідоме споживання медіапродукції в змозі забезпечити один з психологічних механізмів медіаграмотності, такий як критичне мислення, формувати його, разом із критичним ставленням, критичною позицією

особистості, яка дозволить критично сприймати медіапродукцію та відмовитися від пасивного та бездумного її споживання, також покликана медіаосвіта. Формувати вищеназваний елемент медійної грамотності у дітей та підлітків потрібно якомога раніше, «озброюючи» їх певними знаннями. Вони повинні стосуватися, наприклад, комерційних основ ЗМК, зокрема телебачення; спецефектів, які використовуються під час створення медійного продукту, різниці між віртуальним життям по той бік екрану та життям у реальному часі та просторі; різниці між об'єктивними повідомленнями новин та різного роду відомостями й пропагандою на ТБ; а головне, можливого згубного ефекту впливу медіа на психіку та свідомість.

Дослідники в галузі соціології ЗМК доводять, що на початку ХХІ століття відбулася остаточна переорієнтація юнацької аудиторії на аудіовізуальну інформацію. Саме тому пріоритетною визначено мету – використання ЗМК та медіаосвіти для формування умінь орієнтуватися в інформаційному просторі, для протистояння маніпуляції суспільною свідомістю, для адаптації людей до нових соціальних умов життя, що постійно змінюються, для позитивного саморозвитку особистості. Це має бути в полі зору й системи освіти в цілому, і кожного педагога. Бо вміння грамотно та критично вибрати необхідну інформацію та використовувати можливості медіатехнологій, вміння захищатися від їхніх негативних впливів – це вимоги часу, зумовлені змінами в соціокультурному просторі, яким повинен відповідати кожен, хто має допомагати успішній соціалізації підростаючого покоління. Важливим є і розуміння того, що процес медіаосвіти повинен починатися і продовжуватися не лише в школі, він повинен тривати все життя завдяки зусиллям державних і адміністративних органів, а також роботі медійних професіоналів та інститутів медіа. Тож процес медіаосвіти в Україні має впроваджуватися хоча й поступово, але достатньо впевнено, бо лише медіаосвічена, медіаобізнана особистість – це людина, яка на всіх рівнях захищена від деструктивних впливів сучасних медіа та вільно орієнтується у світі інформації.

3. Медійна та інформаційна компетентність – необхідна життєва навичка сучасної людини

Нові суспільні реалії потребують активізації медіаосвітньої діяльності. Загострення потреби в медіаосвіті та інтенсифікації її масового впровадження пов'язано сьогодні ще і з розгортанням інформаційно-психологічної війни, ескалацією агресії, захопленням території України. Так, у зв'язку з уведенням в дію Указом Президента України № 47/2017 від 25 лютого 2017 року Доктрини інформаційної безпеки України, питання розвитку медіакультури суспільства було віднесено до національних інтересів держави, а підвищення медіаграмотності, боротьбу з дезінформацією та деструктивною пропагандою визначено одним із пріоритетів державної політики.

В умовах викликів інформаційно-психологічної війни критичне мислення громадян щодо медіаповідомлень перетворюється на важливу складову національної безпеки, адже медіаосвічені громадяни здатні протистояти ворожій пропаганді, не піддаватися впливу інформаційних психологічних операцій, стійко тримати моральний дух у важкі часи. Медіаосвіта набуває якості потужного ресурсу національно-патріотичного виховання, адже передбачає застосування різноформатного медіа контенту патріотичного змісту та формування інструментальних умінь критичного сприймання, аналітичного опрацювання медійних повідомлень, оцінювання їх достовірності та об'єктивності, а також набуття нових смислів, зміцнення патріотичних почуттів. Розвинена медіаінформаційна грамотність стає невід'ємною складовою патріотичного світогляду особистості в умовах інформаційної доби.

Враховуючи зазначені вище тенденції, Президія Національної академії педагогічних наук України в 2016 р. прийняла нову редакцію Концепції впровадження медіаосвіти, що ґрунтується на розробленій в Інституті соціальної та політичної психології НАПН України вітчизняній моделі медіаосвіти, яка інтегрує сучасні досягнення зарубіжної медіаосвіти, критично переосмислює її більш як півстолітній досвід, адаптує його до українських реалій, істотно посилюючи інноваційне наповнення медіаосвітньої підготовки, її психологічну складову. В основу вітчизняної моделі покладено соціально-психологічний підхід, у межах якого медіакультура мислиться як продукт і, водночас, умова взаємодії суб'єктів інформаційного простору. При цьому, на відміну від існуючих підходів, де суб'єкти розглядаються не лише як медіавиробник і споживач, а й медіапедагог – модератор їхньої взаємодії, вітчизняна модель передбачає поєднання захисної, естетичної, критичної і творчої моделей медіаосвіти. Остання враховує необхідність підготовки дитини до ефективної взаємодії з інформаційним середовищем на всіх етапах – від отримання виклику існуючому рівню знань до створення інновацій і використання отриманих результатів.

Мета медіаосвіти – формування медіакультури особистості в середовищі

значущих для неї спільнот (малих груп, родин, навчальних і виробничих колективів, місцевих громад тощо). Її головні завдання – сприяти формуванню:

- *медіаімунітету* особистості, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу, забезпечує психологічний добробут при споживанні медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння добирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів;

- *рефлексії і критичного мислення* як психологічних механізмів медіаграмотності, що забезпечують свідоме споживання медіапродукції на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту і форми інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа;

- *здатності до медіаторчості* для компетентного і здорового самовираження особистості та реалізації її життєвих завдань, покращення якості міжособової комунікації і приязності соціального середовища, мережі стосунків і якості життя в значущих для особистості спільнотах;

- *спеціалізованих аспектів медіакультури*: візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих мас-медіа та сучасних напрямів медіа-арту тощо.

На думку фахівців Національної академії педагогічних наук України, пріоритетні напрями розвитку в Україні ефективної системи медіаосвіти такі:

- *створення системи шкільної медіаосвіти*, що передбачає розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для молодших класів загальноосвітніх шкіл;

- *сприяння поширенню практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми* з різних предметів;

- *напрацювання низки факультативних медіаосвітніх програм* для підлітків;

- *упровадження курсу медіакультури* з урахуванням профільного навчання, активізація гурткової роботи, фото -, відео -, анімаційних студій, інших позакласних форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування;

- *розроблення стандартів фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів* для системи освіти, спеціалізованих навчальних курсів для підготовки і перепідготовки фахівців медіаосвітнього профілю на базі вищої педагогічної і психологічної освіти;

- *активізація співпраці вищих навчальних закладів, які готують фахівців для медіавиробництва і сфери мистецтва, з Національною академією наук України, Національною академією педагогічних наук України та Національною академією мистецтв України, з метою проведення міждисциплінарних досліджень з проблем медіаосвіти, налагодження обміну досвідом і кадрового забезпечення викладання спеціальних дисциплін для медіапедагогів;*

- організація за участю громадських об'єднань і медіавиробників різних форм позашкільної освіти, зокрема для дітей дошкільного віку, батьківської педагогіки, творчих студій для дітей і молоді, дитячих і молодіжних фестивалів, конкурсів, проектів місцевого і всеукраїнського рівнів для сприяння розвитку медіакультури й підтримки системи медіаосвіти;

- налагодження повноцінного суспільного діалогу для оптимізації медіаосвітньої діяльності самих медіа, підвищення психологічної та педагогічної компетентності працівників молодіжних редакцій різних медіа, поліпшення якості дитячих і молодіжних програм.

Критичному мисленню та медіаграмотності необхідно *навчати наскрізне* на усіх предметах в школі, неодноразово підкреслювала міністр освіти та науки Лілія Гриневич, зазначаючи, що реформа шкільної освіти відбувається у час, коли Україна протидіє викликам гібридної війни.

«Для виживання нашої держави дуже важливо, щоб громадяни вміли критично мислити. Ми мусимо відверто собі сказати, що метою пересічної школи ніколи не було навчити критично мислити. Адже критично мислити означає, що людина вміє ставити запитання, а не приймає просто так на віру. Традиція ж пострадянської школи – знати правильну відповідь на запитання. Ми зараз змінюємо цю парадигму. Медіаграмотність – це необхідне вміння для сучасної особистості: ми підкреслюємо це і в концепції Нової української школи, і в законі “Про освіту”».

Лілія Гриневич

Перехід до моделі наскрізної медіаосвіти має охопити навчально-виховний процес на усіх рівнях освіти, стати важливою складовою її модернізації, сприяти розбудові в країні інформаційного суспільства, розвитку економіки знань, становленню громадянського суспільства, слугувати ґрунтовною основою для переходу до медіаосвіти протягом життя. З цього концепту ми маємо вибудовувати стратегію своєї медіаосвітньої діяльності. Проте сьогодні найбільш ефективний шлях для розвитку медіаосвіти це поєднання автономних і інтегрованих занять з учнями та робити наголос на формуванні автономної від медіа особистості.

Сучасні школярі досить вільно орієнтуються в інформаційному просторі. Тому завдання сучасного педагога: розвивати критичне мислення дитини, його вміння аналізувати та відбирати важливу інформацію, структурувати, узагальнювати, використовувати й осмислено створювати для інформаційного середовища власні медіатексти, формувати медіакультуру школярів. Діяльність кожного педагога, спрямована на формування медіакультури сучасного учня, повинна починатися з формування його власної медіакомпетентності.

Медіакомпетентність – рівень медіакультури, який забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного та політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором,

створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію Під час навчання в школі учні мають зміцнити ставлення до засобів масової інформації, здатність до взаємодії з медіа. Учитель на уроках має навчати учнів розумінню наслідків впливу медіа, ролі засобів масової інформації як конвеєра знань.

Медіакомпетентність дає педагогам розуміння того, як медіатексти, що є частиною щоденного життя, допомагають пізнати навколишній світ й інформаційно насичене навколишнє середовище, вплинути на рівень медіакультури учня. Педагог, занурений в середовище, яке підвищує його рівень медіакомпетентності, оволодіває навиками вивчення, аналізу, інтерпретації медіатекстів, умінням створення самостійного медіапродукту. Тільки таким чином, долучившись до світу медіа, учитель може сприяти формуванню медіакультури своїх учнів.

Школа має випереджати розвиток суспільства та давати учням знання про найсучасніші наукові досягнення, інноваційні структури, готувати їх до практичної діяльності. На нинішньому етапі розвитку суспільства володіння інформаційними технологіями стає неодмінною вимогою для випускника школи.

У сучасному суспільстві наукам гуманітарного циклу належить особлива роль, оскільки в процесі їх вивчення відбувається формування основ світогляду школяра. Саме гуманітарна освіта формує особистість учня, готує його до життя у світі, навчає формам спілкування, розвиває здатність до сприйняття інформації та прийняття зважених рішень.

Наше завдання, при формуванні медіакомпетентності учнів, підготувати молоде покоління до повноцінного життя в інформатизованій державі, підвищувати якість, доступність та ефективність освіти засобами ІКТ та медіаосвіти. Варто зазначити, що основним завданням на уроках при формуванні медіакомпетентності є: розвиток в учнів сприйняття медіатекстів, їх «читання»; активізація уваги, зорової пам'яті; розвиток різних видів мислення (критичного, логічного, творчого, інтуїтивного тощо); розвиток креативних практичних умінь на матеріалах медіа.

Саме медіаосвіта дає можливість зрозуміти, як масова комунікація використовується в інших соціумах; учить використовувати медіа в комунікації з іншими людьми, а також передбачає вміння аналізувати, критично оцінювати та створювати власні медіатексти; визначати джерела медіатекстів (політичні, соціальні, культурні). Освоєння учнями медіаресурсів у процесі навчання має сприяти: реалізації художньо-творчого потенціалу підлітків у формах, спрямованих на професійну орієнтацію; формуванню рівноваги в емоційному й інтелектуальному освоєнні світу; формуванню особистої активної громадянської позиції школяра; освоєнню вмінь і навичок, необхідних для повноцінного розуміння інформації та створення власних медіатекстів; міжпредметній інтеграції через роботу над творчими проектами; інтенсифікації

засвоєння знань із базових предметів і формуванню цілісної картини світу.

Формуванню медіакомпетентності учнів мають сприяти навички критичного мислення, які цілком можливо формувати під час викладання будь-якої дисципліни. Наприклад, на уроках історії, суспільствознавства, літератури тощо, дуже доречними будуть такі вправи та завдання, що покликані навчити учнів аналізувати медіатексти, критично мислити та декодувати їх, які допоможуть у майбутньому житті не загубитися в інформаційному потоці та навчать відбирати корисну та правдиву інформацію. Критичне мислення – це набір усвідомлених дій і навичок, завдяки яким ми можемо оцінювати текстову, звукову, візуальну та інші види інформації. Сьогодні соціалізація молодих людей відбувається переважно через медіа, тож використання практикуму з медіаграмотності, методів, прийомів критичного мислення допоможуть вчителеві озброїтися інструментарієм медіаосвіти для формування в учнів медіаосвітніх компетентностей, необхідних для життя в сучасному демократичному суспільстві. Під час роботи з медіапродуктами доцільно акцентувати увагу на знаннях та навичках учнів, що були отримані на уроках інформатики (за новою програмою), для створення та редагування графічних об'єктів, електронних презентацій, уміння працювати в мережі та публікувати відео-файли в Інтернеті. Отже, підготувати дитину до ефективної взаємодії з медіа, навчити учнів критично мислити, інтерпретувати медіатексти, навчити не лише користуватися різноманітними медійними засобами, а й розумітися на закономірностях їх функціонування, особливостях технологій впливу засобів масової інформації – одна з задач сучасного вчителя.

Пріоритетними напрямками створення цілісної системи наскрізної медіаосвіти є розроблення психологічно обґрунтованих навчальних програм інтегрованої освіти для дошкільників і молодших класів загальноосвітніх шкіл, поширення практики інтеграції медіаосвітніх елементів у навчальні програми з різних предметів, напрацювання низки факультативних медіаосвітніх програм для підлітків, упровадження курсу медіакультури з урахуванням особливостей переходу до профільного навчання і професійної освіти, активізація позакласної і позашкільної роботи гуртків, фото-, відео- та анімаційних студій, інших форм учнівської творчості медіаосвітнього спрямування.

Інформаційний простір мінливий, швидко впроваджуються нові інформаційно-комунікаційні технології, виникають нові феномени і ризики (кібербулінг, грумінг, тролінг, комерціалізація дітей онлайн, цифрова деменція тощо), які потребують інтенсивного масового і систематичного підвищення медіакультури всієї педагогічної спільноти. Важливим елементом системи наскрізної медіаосвіти має стати організація за участю громадських об'єднань і медіавиробників різних форм позашкільної освіти, включаючи форми для дітей дошкільного віку, батьківську педагогіку, творчі студії для дітей і молоді, дитячі та молодіжні фестивалі, конкурси, проекти місцевого і всеукраїнського рівня для сприяння розвитку

медіакультури і підтримки шкільної медіаосвіти.

Кадрове забезпечення шкільної медіаосвіти потребує суттєвого підвищення медіаграмотності вчителя.

Згідно з принципами медіаосвіти про те, що:

- медіаосвіта є обов'язковою у світі інформаційного суспільства в умовах повсюдного поширення медіакультури;

- медіаосвіта пов'язана з динамічними змінами в інформаційному та медійному просторі, тривалість медіаосвітнього процесу для кожної особистості здійснюється протягом усього життя;

- медіаосвіта має доводити, будь-який медіапродукт не є віддзеркаленням реальності, її презентацією, це лише її репрезентація. Всі медіа створені людьми, тому презентують ті чи інші ідеологічні цінності, інтереси, за якими стоять певні групи людей, впливові авторитети, бізнесові корпорації, політичні сили або просто авторське (суб'єктивне) бачення реальності журналістськими, тим більше мистецькими колами;

- медіаосвіта має формувати критичне мислення, орієнтувати молодь на критичне сприймання медіа продукції, відчувати від пасивного й бездумного її споживання;

- медіаосвіта – дослідницький процес: практичні заняття мають переважати над теоретичними;

- медіаосвіта спрямована, насамперед, на групову форму навчання й стимулювання розвитку комунікаційних здібностей учнів;

- медіаосвіта є новою формою інтерактивної взаємодії між учнями та вчителем, передбачає умови для взаємного навчання, обміну досвідом, творчого, продуктивного діалогу;

- медіаосвіта як особлива галузь знань формує не лише свідомого компетентного медіаспоживача, а людину з незалежним від стереотипів мисленням, стимулює розвиток її творчого потенціалу як у процесі сприймання медіатекстів, так і у створенні власного медіапродукту.

Можемо сформулювати головні вимоги до медіапедагога:

1. Технічна медіаграмотність: уміння застосовувати традиційні та новітні медіатехнології.

2. Наявність у педагога власного медіазахоплення – фотографія, відеозйомка, комп'ютерна графіка тощо.

3. Творчий підхід до роботи: постійне оновлення робочого матеріалу, володіння майстерністю проведення незапланованої дискусії, диспуту, здатність застосовувати ефективні форми організації роботи з учнями.

4. Активність, креативність, небайдужість до викладання та поширення знань з медіаграмотності, чітке усвідомлення та розуміння того, що медіаграмотність життєво необхідна навичка сучасного українця.

Тож, систематичне і послідовне включення медіаосвіти в усі рівні освітньої системи – це нагальна вимога часу.

4. Навчальна програма з основ медіаграмотності 8 (9) клас (пропедевтичний курс)

Із метою розвитку медіакультури і медіаграмотності в Луганській області, підвищення медіаосвітньої компетентності педагогів ми визначили за необхідне впроваджувати нові форми і практичні моделі медіаосвіти, зокрема навчальний курс «Основи медіаграмотності», який запропонували включити до варіативної частини навчальних планів загальноосвітніх закладів регіону. За цією програмою вже з успіхом працюють вчителі 13 загальноосвітніх закладів області, які визначено базовими з викладання спецкурсу. Проте спиратися на цю програму та використовувати її в своїй роботі (цілком або фрагментарно) є можливість у кожного педагога, зацікавленого у впровадженні знань із медіаграмотності серед учнів свого освітнього закладу, адже навчальна програма "Основи медіаграмотності (пропедевтичний курс) для 8(9) класу" вже не є суто експериментальною, а схвалена до видання з грифом "Рекомендовано Міністерством освіти і науки України".

Курс у восьмому (дев'ятому) класі є пропедевтичним і дає учням початкові знання щодо основних понять, аналізу видів медіа і конкретних медіатекстів. Актуальність даного курсу визначається нагальною необхідністю вивчення учнями видів медіа, що в майбутньому стане основою для набуття ними теоретичних уявлень про медіаосвіту як про ефективний засіб розвитку творчої, самостійної і критично мислячої особистості в умовах інтенсивного збільшення інформаційного потоку. Водночас, даний курс сприятиме становленню системи медіаосвіти, що має стати фундаментом гуманітарної безпеки держави, розвитку і консолідації громадянського суспільства, протидії зовнішній інформаційній агресії, всебічно підготувати учнів до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, формувати у них медіаінформаційну грамотність і медіакультуру відповідно до їхніх вікових, індивідуальних та інших особливостей.

Курс є пропедевтичним і дає учням початкові знання щодо основних понять, аналізу видів медіа і конкретних медіатекстів.

Мета курсу — формування теоретичної бази знань учнів з основ медіаграмотності і практичних навичок ефективної та безпечної взаємодії з інформацією, отриманою з медіаджерел, у тому числі з урахуванням використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у повсякденній практичній, зокрема навчально-пізнавальній, діяльності учнів та їхньому міжособовому спілкуванні; навчання сприйняттю і переробці інформації, переданої каналами мас-медіа (в широкому тлумаченні), розвиток критичного мислення, умінь розуміти прихований зміст того чи іншого повідомлення, протистояти маніпулюванню свідомістю індивіда з боку мас-медіа; включення позашкільної інформації в контекст загальної базової освіти, в систему предметних знань і умінь; формування вмінь знаходити,

готувати, передавати і приймати інформацію, в тому числі, з використанням різних медіаресурсів.

Мета курсу — сформувати в учнів здатність аналізувати види і тексти медіа, засоби комунікації, критично сприймати медіатексти, володіти методами і прийомами психологічного захисту від непотрібної інформації, навчити безпечної поведінки в медійному просторі, навичкам організації особистісного медійного простору (в тому числі й творчими); розвивати мотивацію щодо формування індивідуальної медіаграмотності.

Результатом виконання програми мають стати наступні знання і вміння:

- 1) підбирати медіаресурси для визначення, дослідження й репрезентації питань і проблем, для здійснення тих чи інших проектів;
- 2) оцінювати мову медіатекстів, визначати їх форми, жанри і категорії;
- 3) вміти «читати», ідентифікувати й обговорювати аудіовізуальні тексти, у тому числі, пов'язані з мовою медіа (ракурс, план, колір, звук і т. д.);
- 4) вміти описувати головні функції тих чи інших творців медіатекстів і людей, пов'язаних з їх поширенням;
- 5) вміти ставити запитання з приводу головної думки медіатексту, виражати думки з приводу його змісту (точність, доречність, упередженість тощо) і форми;
- 6) порівнювати власний досвід з аналогічним досвідом у сфері медіа всередині своєї вікової групи;
- 7) розуміти специфіку жанру й виду медіатексту;
- 8) обирати шляхи представлення матеріалу в медіатексті;
- 9) аналізувати вплив реклами;
- 10) визначати різниці між реальною подією та її відображенням у медіатексті;
- 11) вміти порівнювати власну думку з думкою інших учнів, виражати свої думки;
- 12) використовувати медіатекст для дослідження людських відносин, нових ідей, своєї та чужої культури («діалог культур»);
- 13) оцінювати ефективність різних елементів, використовуваних у медіатексті;
- 14) обґрунтовувати свій вибір під час дискусії про медіапродукцію;
- 15) уважно та критично «читати» медіатексти;
- 16) відбирати медіатексти відповідно до розважального чи інформаційного аспекту змісту;
- 17) аналізувати вплив медіа на професійний розвиток і дозвілля людей.

Програма з медіаосвіти містить вимоги, які базуються на вимогах «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні»:

- 1) програма психологічно обґрунтована, тобто відповідає віковим особливостям навчання підлітків;

2) програма закладає типи занять, які базуються на інноваційних підходах в освіті: демократичні засади спілкування педагогів та учнів, інтерактивні методи навчання, групові форми організації самого процесу навчання тощо;

3) в програмі інтегруються медіаосвітні елементи з різних предметів, вивчених учнями на період навчання у 8 класі.

У програмі простежується поетапність медіаосвіти: навчання сприймати інформації з екрану, навчання оцінювати якість інформації, формування критичного мислення учня, навчання емоційного сприйняття творів сучасної медіакультури, розкриття технології створення й інтерпретації інформації, творчість за допомогою нових медіа.

Зміст навчального матеріалу курсу, поданий у програмі, побудований з використанням інноваційної педагогіки, визначальною рисою якої є взаєморозуміння, взаємоповага, творче співробітництво, і зумовлює використання особистісного діалогу як доміантної форми навчального спілкування, спонукає до обміну думками, вражень, моделювання життєвих ситуацій, включає спеціально структуровані ситуації вибору, авансування успіху, самоаналізу, самооцінки, самопізнання. Викладання курсу базується на теоретичних та методологічних засадах педагогіки співробітництва, що передбачає створення демократичної атмосфери на уроках, суб'єкт-суб'єктні відносини між учнями та вчителем, особистісно орієнтований підхід. Принципово важливою є орієнтація на розвиток творчості, творчої активності, творчого мислення, здібності до адекватної діяльності в нових умовах.

Загальні принципи, на яких побудовані заняття:

- принцип посиленої рухової активності – на медіаосвітніх заняттях передбачати чергування моторики різного рівня, зокрема пересування дітей в межах класу (обмін місця знаходження підгруп, перехід з групи в групу і т.ін.), переміщення предметів, а також вихід на природу і різні цікаві місця поселень для розуміння особливостей їх медійного відображення, використання фізичних здібностей для отримання ракурсів, репортажів про спортивні події тощо (з урахуванням техніки безпеки), дрібної моторики, наприклад, при виготовленні пластилінових зразків для анімації;

- принцип ресурсної передання знань – активізувати знання, які дитина має (отримала із неформальної стихійної медіаосвіти) через організацію спільної дії дітей; педагог визначає неповноту (дефіцит) знань, бачить помилки і визначає напрям розвитку, відповідно активізує потребу в знанні (створює виклик, який мотивує дітей); спираючись на відому дітям інформацію, додає потрібну їм для виконання практичних дій, але ще невідому інформацію;

- принцип комунікативної пропедевтики – на медіаосвітніх заняттях учні включаються в конструктивне спілкування. Живе неформалізоване спілкування може загострювати приховані конфліктні стосунки між

окремими учнями або підгрупами, що пов'язано з їхніми різними медіауподобаннями. Програми мають спрямовуватись на отримання дітьми спільного досвіду командної роботи, що дає можливість об'єднати різні здібності дітей, враховуючи існуючі стосунки. Так, наприклад, використовувати в якості мотивуючого виклику порівняння учнів між собою прийнятно за умови системної профілактики булінгу (що гарантує відсутність знущань групи над інаковими дітьми, загострення цькування тощо);

- принцип гнучкого і розмаїтого змістового наповнення занять – гнучке пристосування до потреб учнів, їх захоплення, моди, актуальної медіаситуації. Створення можливості учням вільно обговорити свої медіапрактики між собою і з дорослим (демонстрація конструктивних способів комунікації);

- принцип циклічності програм і врахування сенситивних періодів – підбір медіаматеріалу для занять визначається віковими особливостями учнів, що робить їх особливо чутливими до певної тематики. У сенситивний період необхідні для формування медіаграмотності психічно новоутворення формуються легше (з меншою кількістю зусиль), ніж до або після цього вікового періоду.

Програма курсу, враховуючи вікові особливості взаємодії дітей з медіа, пропедевтична і тому націлена передусім на початкові знання, елементарні уявлення та найпростіші вміння для подальшого поглиблення медіаосвіти у наступних класах.

У процесі викладання курсу «Основ медіаграмотності» для вироблення практичних навичок доцільно застосовувати різноманітні методи та форми, що відповідають принципам та особливостям цього курсу. Враховуючи, що однією з таких особливостей є засвоєння навчального матеріалу шляхом практичної діяльності учнів, необхідно широко використовувати розвиваючі, інтерактивні методи, надаючи їм перевагу над репродуктивними. Це передбачає поєднання індивідуальних, групових та фронтальних форм роботи, застосування як ефективних традиційних, так і інноваційних, зокрема інтерактивних, методів навчання. По завершенню занять учні будуть не тільки володіти запасом знань з основних понять видів, жанрів медіа, але і вміти використовувати ці знання на практиці.

Навчальний матеріал курсу розподілений на теми, для кожної з яких визначені орієнтовні часові межі. Структурним складником програми стають практичні заняття, якими завершується майже кожна тема. На кожне таке заняття виділено окрему годину. Кожне із запропонованих практичних занять має тему і несе велике змістове навантаження згідно із місцем заняття у контексті певної теми. Практичне заняття передбачає здебільшого самостійну роботу учнів над певним аспектом змісту теми, використовуючи різноманітні джерела знань. Під час практичного заняття вчитель виконує роль

консультанта в процесі самостійної роботи учнів, надаючи їм необхідну допомогу.

Під час оцінювання навчальних досягнень з основ медіаграмотності враховується:

- 1) рівень оволодіння теоретичними знаннями;
- 2) рівень оволодіння практичними вміннями та навичками.

Застосування на практиці критеріїв навчальних досягнень учнів потребує обов'язкового врахування їх вікових особливостей.

8 (9) клас. Основи медіаграмотності. 35 годин.

Кількість годин	ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ	ДЕРЖАВНІ ВИМОГИ ДО РІВНЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ
1	Вступ до курсу. Місце медіа та інформації у сучасному світі. Мас-медіа, комунікація, журналістика, медіа-контент. Поняття «медіаосвіта» і «медіаграмотність».	Знати: <ul style="list-style-type: none"> • визначення понять медіа, медіа-контент, комунікація, інформація, журналістика; • основні засоби масової інформації. Вміти: <ul style="list-style-type: none"> • визначати роль інформації та мас-медіа у сучасному світі; • визначати завдання медіаграмотності
3	Тема 1. Різновиди та історичний розвиток медіа Преса, фото, реклама. Радіо, кіно, телебачення. Інтернет, мобільний зв'язок. Свобода мас-медіа як важливий показник демократичності суспільства.	Знати: <ul style="list-style-type: none"> • історичні аспекти та хронологічний аспект створення ЗМІ • різновиди мас-медіа • зміст понять і термінів теми Вміти: <ul style="list-style-type: none"> • відрізнити види медіа за їх ознаками, розуміти специфіку жанру й виду медіатексту • характеризувати етапи розвитку засобів масової комунікації • аналізувати вплив медіа на професійний розвиток і дозвілля людей
3	Тема 2. Друковані мас-медіа	Знати: <ul style="list-style-type: none"> • визначення груп жанрів друкованих ЗМІ

	<p>Поняття «преса» Жанрова палітра у пресі: інформаційні, аналітичні та художньо-публіцистичні жанри. Структура сучасної газети. Маніпулятивні можливості преси. Медіарепрезентація. <i>Практична робота «Аналіз газет за жанровим наповненням» (1 год.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • перелік професій, пов'язаних зі пресою • назви складових газети • поняття та приклади медіарепрезентацій <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • наводити приклади маніпуляцій медіа зі сторінок друкованих видань • аналізувати маніпулятивні можливості друкованих мас-медіа • застосовувати набуті знання у практичній діяльності
3	<p>Тема 3. Фотографія Роль фотографії у масовій комунікації, жанри та види фотографії, професії пов'язані з фотомистецтвом. Відомі фотомитці України і світу. <i>Практична робота «Створення образу людини з допомогою фотографії»(1 год.)</i></p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • історію розвитку, жанри і види фотографій • перелік професій, пов'язаних із фотомистецтвом • основні поняття з налаштування фотокамери та структуру побудови кадру <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • характеризувати особливості статичних візуальних образів • визначати різницю між реальністю та її відображенням на фотографії • застосовувати набуті знання у практичній діяльності
4	<p>Тема 4. Кіно і телебачення Історія розвитку кіно. Види та жанри кінопродукції. Мова кіно. Анімація як особливий вид кіно. Професії пов'язані з кінематографом. Видатні режисери сучасності: Україна, світ. Склад знімальної групи. Основні етапи</p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • види і жанри кінофільмів та телебачення • основні професії, задіяні у сфері виготовлення кіно та телебачення • поняття мови кіно: кадр, ракурс, план тощо • основні виразні засоби кіно • основних режисерів України та світу • різницю між літературним та режисерським сценарієм • процес створення та основні пункти сценарію <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • аналізувати процес створення кіно та

	<p>створення фільму. Сучасні телевізійні жанри. Новини на телебаченні. Професії, пов'язані з телебаченням: журналіст, оператор, режисер.</p> <p><i>Практична робота «Написання літературного сценарію» (1 год.)</i></p> <p><i>Практична робота «Створення презентації про улюблений фільм» (1 год.)</i></p>	<p>телепродукції для різних типів аудиторії</p> <ul style="list-style-type: none"> • характеризувати специфіку кіно і телепродукції • «читати», ідентифікувати й обговорюватимову медіатекстів пов'язаних із екранною мовою (ракурс, план, колір, звук і т. д.); • визначати способи побудови і написання сюжету; • аналізувати кілька сюжетних ліній • усвідомлювати сутність поняття «кінорепрезентація» • застосовувати набуті знання у практичній діяльності
5	<p>Тема 5. Інтернет і мобільний контент</p> <p>Засоби комунікації у мережі Інтернет: соціальні мережі, форуми, чати. Історія, вплив, аналіз позитивних та негативних факторів використання. Поняття блогу та блогової журналістики (публіцистики). Онлайн-журналістика. Безпека та етика поведінки у мережі Інтернет. Специфічна мова Інтернет-середовища.</p> <p><i>Практична робота «Новітній мультимедійний засіб Інтернет: за і проти (пошук та представлення</i></p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначення понять соціальна мережа, чат, форум, блог, кіберпростір • історію створення Інтернету • використання мережі • основні правила безпечного використання Інтернету <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розпізнавати засоби комунікації у мережі Інтернет і визначати їх особливості • знаходити інформацію у мережі Інтернет • ефективно опрацьовувати результати обробки пошукових запитів • користуватися програмним забезпеченням для роботи в Інтернеті • характеризувати маніпулятивні можливості веб-сторінки • аналізувати взаємозв'язок використання Інтернету та ризиків і порушень психофізіологічного здоров'я • використовувати набуті знання для практичної діяльності

	<i>аргументів) (1 год.)</i>	
3	<p>Тема 6. Реклама Історія та роль реклами у сучасному суспільстві. Види та форми реклами. Специфічні види реклами. Психологічні маніпуляції у рекламних зразках. <i>Практична робота «Створення власного рекламного продукту» (1 год.)</i></p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначення терміну реклама • історію реклами • види та форми реклами • як створити рекламний медіа-текст <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначати мову реклами • аналізувати вплив рекламина аудиторіюта її маніпулятивні можливості • формулювати висновки щодо ставлення до реклами • наводити приклади спроб маніпуляції свідомості у рекламних меседжах • використовувати набуті знаннядля практичної діяльності
3	<p>Тема 7. Радіо і музика Радіо як мас-медіа. Формати радіо. Основні формати радіо в Україні. Онлайн-радіо. Відеокліп як засіб візуалізації музичного твору. <i>Практична робота «Яку музику слухають сучасні підлітки» (або «Вплив музики на психічний та емоційний стан людини»).</i> <i>Створення анкети і проведенняопитування в школі. (1 год.)</i></p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • формати радіомовлення • поняття пасивності сприйняття радіо • визначення терміну «відеокліп» • основні різновиди відеокліпів • різницю між аудіо та аудіовізуальним сприйняттям музичного твору • аспект впливумузичних складових (тексту, музики, голосу тощо) на емоційний стан людини <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • класифікувати формати радіо • характеризувати психоемоційний вплив музичних творів • аналізувати мову музичного медіатексту • використовувати набуті знаннядля практичної діяльності
3	<p>Тема 8. Комп'ютерні та відеоігри</p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • історію створення відеоігор

	<p>Історія створення. Комп'ютерні та відеоігри як окремий вид мистецтва. Класифікація і жанри комп'ютерних і відеоігор. Драматургія відеоігр. Поняття «кіберпростору», онлайн-ігри, комп'ютерна залежність.</p> <p><i>Практична робота «Презентація улюбленої комп'ютерної гри: плюси і мінуси» (1 год.)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • жанри комп'ютерних та відеоігор • ознаки комп'ютерної залежності <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • класифікувати комп'ютерні та відеоігри за жанрами • характеризувати ознаки ігрової комп'ютерної залежності • розрізняти позитивні і негативні риси комп'ютерних та відеоігр • використовувати набуті знання для створення презентацій
3	<p>Тема 9. Аналіз медіатексту</p> <p>Критичний аналіз медіатекстів - основа медіаграмотності. Внутрішні та зовнішні складові аналізу медіатексту: «агентство», «технології», «мова», «аудиторія», «репрезентація».</p> <p><i>Практична робота «Створення плану аналізу медіатексту та аналіз медіатексту за вибором» (1 год.)</i></p>	<p>Знати:</p> <ul style="list-style-type: none"> • компоненти аналізу медіатексту • основні критерії, за якими можна робити власні висновки • основні види маніпуляцій зі сторони медіа <p>Вміти:</p> <ul style="list-style-type: none"> • критично «читати» медіа-тексти • ставити запитання про різні аспекти медіатексту • виражати свої думки, порівнювати власну думку з думкою інших учнів, обґрунтовувати свою думку під час дискусії • використовувати набуті знання для практичної діяльності
1	Узагальнення до курсу. Тематичне оцінювання	

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання рівня навчальних досягнень учнів
		Учень (учениця)
	<p>1</p> <p>2</p> <p>3</p>	<p>Розрізняє види медіа, може назвати 1-2 їх види, співвіднести поняття з його визначенням, відповідає на запитання уривчастими реченнями ствердного чи заперечного характеру, виконує окремі навчальні дії без усвідомлення мети роботи (за зразком, за детальною інструкцією).</p> <p>Відтворює незначну частину навчального матеріалу, вибирає правильний варіант відповіді з двох запропонованих (на рівні “так — ні”), має загальне уявлення про медіапроцеси, поняття і терміни медіа, відповідає на елементарні запитання короткими репліками, виявляє здатність до елементарного викладу думки.</p> <p>Може двома-трьома простими реченнями розповісти про медіапроцеси, пояснити різницю між основними термінами і поняттями, утруднюється аргументувати, робити висновки, узагальнення, вибірково реагує на пізнавальний матеріал, вміє виконувати найпростіші функції з фото та відеотехнікою.</p>
	<p>4</p> <p>5</p>	<p>За допомогою вчителя може репродуктивно відтворити (у межах чотирьох-шести простих речень) основний навчальний матеріал теми, може повторити за зразком певну операцію, дію, діяти відповідно до детальної інструкції, з допомогою вчителя дати визначення поняття, утруднюється встановити зв'язки й залежності між явищами і процесами, пов'язаними з медіа, розуміє як використовувати на практиці техніку, розуміється на її основних складниках та функціях</p> <p>Може за допомогою вчителя, відтворити основний зміст навчальної теми, відповідаючи на його запитання та визначає одну-дві окремі ознаки понять, здатний з</p>

		помилками й неточностями дати визначення понять, утруднюється в оціночних судженнях, висловленні власної думки, має навички виконання елементарних дій за допомогою техніки та програмного забезпечення.
	6	Виявляє знання й розуміння основних положень навчального матеріалу, пояснює основні поняття, розуміє їх, може самостійно розкрити їх сутність, відповідь його (її) правильна, але недостатньо осмислена, вміє застосовувати знання при виконанні завдань за зразком, утруднюється робити узагальнюючі висновки на основі засвоєної конкретної інформації, з допомогою вчителя може аналізувати, порівнювати, робити висновки, висловлювати оціночні судження, має навички виконання основних дій за допомогою техніки та програмного забезпечення.
	7	У цілому послідовно і логічно самостійно відтворює частину навчального матеріалу теми, виокремлює деякі ознаки явищ та процесів медіа, володіє теоретичним рівнем знань, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок, частково контролює власні навчальні дії, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, застосовуючи мінімальну термінологію, може дати визначення понять, здійснює аналіз за простим планом, практично використовує фото та відеотехніку, з допомогою вчителя використовує методи пошуку в мережі, розуміє яким має бути фінальний результат проекту.
	8	Має достатні знання, застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, володіє навчальним матеріалом і використовує знання за аналогією, намагається аналізувати, порівнювати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки і залежність між медіаявищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність, відповідає логічно, хоч і має неточності, виявляє інтерес, ініціює різноманітні проекти, але не завжди активний у їх завершенні, вміє знаходити в Інтернеті необхідну аудіо- та відеоінформацію, а також використовує програми для її відтворення, володіє навичками створення презентації і монтажу.

	9	Добре володіє вивченим матеріалом, застосовує знання в стандартних ситуаціях, узагальнює окремі факти і формулює нескладні висновки, обґрунтовує свої висновки конкретними фактами, уміє аналізувати й систематизувати інформацію, використовує загальновідомі докази із самостійною і правильною аргументацією, знаходить і виправляє допущені помилки, може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання навчального завдання.
	10	Має міцні знання, здатний (а) використовувати їх у практичній діяльності, робити висновки, узагальнення, аргументувати їх, використовуючи різні джерела інформації, виявляє стійкий інтерес до змісту й процесу навчальної діяльності, використовує набуті знання для розв'язання нової навчальної проблеми, рецензує відповіді учнів, самостійно використовує техніку з метою самовдосконалення й отримання навчальної інформації, виконує індивідуальні завдання, працює у команді, активно реалізує творчий потенціал, вільно володіє технікою.
	11	На високому рівні володіє узагальненими знаннями в обсязі та в межах вимог навчальної програми, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях, може вільно висловлювати власні судження та аргументує їх, уміє аналізувати інформацію, ставити і розв'язувати проблеми, може використовувати інформацію з додаткових джерел, які використовує для постановки й дослідження інших проблем, виявляє сприйнятливність до нових знань, випробовує різні шляхи для досягнення результату, прагне успіху, активно використовує широкий спектр програмного забезпечення, призначеного для роботи з медіаресурсами, зокрема вміє користуватися камерами, знає їх основні налаштування, розуміється на програмному забезпеченні.
	12	Має системні глибокі знання в галузі теорії й практики використання медіа-ресурсів, усвідомлено використовує їх у стандартних та нестандартних ситуаціях, уміє самостійно аналізувати, оцінювати, узагальнювати опанований матеріал, самостійно користуватися джерелами інформації, приймати

	<p>рішення, володіє дієвими знаннями, які охоплюють не лише конкретні факти, але й сутнісні характеристики, взаємозв'язки й залежності між явищами в сфері медіа, самостійно ставить пізнавальну мету, ініціює нові ідеї, які втілює на практиці, вміє створювати проекти за допомогою техніки та програмного забезпечення, в процесі виконання завдань проявляє творчий підхід.</p>
--	--

Питання для самоконтролю

1. Назвіть найважливіші фактори, що чинять потужний вплив на формування особистості.
2. Якими є переваги й небезпеки сучасного світу інформації?
3. Який із сучасних медіа ви вважаєте найбільш пріоритетним сьогодні?
4. Позначте позитивні та негативні сторони для людини щодо взаємодії із сучасними медіа. Які сторони, на вашу думку, найбільш вагомі щодо впливу на свідомість та властивості особистості?
5. Поясніть сутність поняття «медіаосвіта». Чому її впровадження особливо актуально в умовах сьогодення?
6. Чи може впровадження медіаосвіти в державі вплинути на ситуацію щодо соціалізації дітей в умовах сучасного медіасередовища, подолання та попередження негативних наслідків «спілкування» підростаючого покоління із медіа тощо?
7. Головні та першочергові завдання медіаосвіти в Україні, на вашу думку. Якою має бути вітчизняна модель медіаосвіти?
8. Якими повинні бути основні вимоги до особистості інформаційного суспільства?
9. Назвіть складові медіаграмотності. Чому медійна та інформаційна грамотність визначені як ключові компетентності 21 століття?
10. Критичне мислення, сутність поняття, важливість та прийоми використання? Як вчити критично мислити, інтегруючи медіаосвіту в навчальні предмети?

Інтернет ресурси

1. Академія Української Преси. URL: <http://www.aup.com.ua/> (дата звернення: 12.09.2017).
2. Веб-сайт «Internet MovieDatabase». URL: <http://www.imdb.com/> (дата звернення: 03.04.2017).
3. Веб-сайт «ProRadio». URL: <http://www.proradio.org.ua/> (дата звернення: 23.05.2017).
4. Веб-сайт «Медіаграмотність». URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/> (дата звернення: 11.02.2018).
5. Веб-сайт «Медіакритика». URL: <http://www.mediakrytyka.info/> (дата звернення: 15.06.2017).
6. Детектор Медіа <http://detector.media/> (дата звернення: 06.01.2018).
7. Концепція розвитку освіти до 2025 року. URL: <http://osvita.ua/news/43501/> (дата звернення: 24.03.2018).
8. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: <http://osvita.mediasapiens.ua> (дата звернення: 09.04.2018).
9. Он-лайн гра «Медіазнайко». URL: <http://medialiteracy.org.ua/game> (дата звернення: 16.08.2017).
10. Онлайн-посібник з медіаграмотності для підлітків «МедіаДрайвер». URL: <http://mediadriversonline.com/> (дата звернення: 13.09.2017).
11. Освітній проект «MediaNavigator». Практичні вправи з розвитку медіаграмотності. URL: <https://medianavigator.org/> (дата звернення: 14.09.2017).
12. Портал «Медіаосвіта та медіаграмотність». URL: <http://medialiteracy.org.ua/> (дата звернення: 21.04.2018).
13. Портал Mediasapiens. URL: <http://ms.detector.media/> (дата звернення: 12.02.2018).
14. Проект «Відкритий світ інформаційних технологій». URL: <http://www.idea-ukraine.org/> (дата звернення: 29.04.2018).
15. Рейтинг веб-сайтів України. URL: <http://top.bigmir.net/> (дата звернення: 05.02.2018).

Список літератури

1. Больц Норберт Абетка медіа / За загал. ред. В.Ф. Іванов; Переклад з нім. В. Климченка. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2015. 177 с.
2. Гримак Л.П. Резервы человеческой психики: Введение в психологию активности. М.: Политиздат, 1989. 319 с.
3. Кара-Мурза С.Г. Манипуляция сознанием/ С.Г. Кара-Мурза. М.: Алгоритм, 2008. 864 с.
4. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя / За ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк, О.П. Мокрогуза. К.: Академія української преси, Центр вільної преси, 2016. 350 с.
5. Медіаграмотність: Підручник для вчителів / Сінді Шейбе, ФейзРогоу/ Перекл. з англ. С. Дьома; за загал. ред.. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. К.: Центр Вільної Преси, Академія Укранської Преси, 2017. 319 с.
6. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: навчальний посібник/ за ред. Л. А. Найдьоновой, О. Т. Баришпольця. К.: Міленіум, 2010. 440 с.
7. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник/ Ред. – упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за науковою редакцією В.В.Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.
8. Мерзлякова О. Профілактика деструктивних впливів мас-медіа: програма занять для молоді. К. : Шк. світ, 2010. 128 с.
9. Основи медіаграмотності: Навчально – методичний посібник для вчителя 8 (9) клас. Плани-конспекти уроків / За ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк, О.П. Мокрогуза. Київ: Академія української преси, Центр вільної преси, 2014. 190 с.
10. Петрунько О. В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіа середовищі. Полтава : ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2010. 430 с.
11. Федоров А.В. Медиаобразование будущих педагогов / А.В. Федоров. Таганрог: Изд-во Кучма, 2005
12. Федоров А. В. Медиаобразование в ведущих странах Запада / А. В. Федоров, А. А. Новикова. – Таганрог, 2005.
13. Шариков А.В. Медиаобразование: мировой и отечественный опыт. М.: Изд-во Академии педагогических наук СССР, 1990. 66 с.

ГЛОСАРІЙ

Аналіз медіатексту – вивчення та трактування (декодування) медіатексту.

Аудиторія медіа – стійка сукупність людей, об'єднаних спільними інформаційними потребами.

Вплив – пряма або опосередкована, прихована або відверта, усвідомлена або неусвідомлена дія на поведінку та свідомість людини або групи людей. Вплив деструктивний – див. деструкція

Ефекти медійні – вплив медіа матеріалів на думки та / чи поведінку аудиторії.

Інформація – будь-які відомості, створені людиною для передачі в часі та/ чи просторі.

Кіберпростір (віртуальна реальність) – штучно сконструйований комп'ютерними засобами простір зі всіма ознаками реальності, де відбувається он-лайн комунікація. В кіберпросторі індивідууми взаємодіють, обмінюються ідеями, діляться інформацією, здійснюють соціальну підтримку і набувають соціального досвіду, провадять бізнес, створюють твори мистецтва, грають в ігри, залучаються в політичні дискусії тощо, як , так і з віртуальними персонажами, що часто призводить до заміщення реального життєвого досвіду віртуальним, набутих виключно через глобальну мережу Інтернет.

Комунікація – спілкування. Розрізняють автокомунікацію, міжособистісну, групову та масову комунікацію.

Критичне мислення (бачення, оцінювання) – психологічний механізм медіаграмотності, здатність до сприймання повідомлень такими, якими вони є, й подальше оцінювання у відповідному середовищі, глибоке й детальне розуміння історичного, економічного та художнього контекстів систем, представлених у повідомленні, здатність уловлювати нюанси в поданні інформації та відмінність від форми подання інших повідомлень на цю тему, здатність зробити висновки про сильні та слабкі сторони повідомлення.

Мас-медіа – канали поширення масової комунікації. До основних мас-медіа відносяться періодична преса, радіомовлення, телебачення, інтернет-медіа.

Масова комунікація – процес збору, обробки та поширення соціальної інформації через спеціальні канали на велику та розташовану в різних місцях аудиторію.

Медіа – технічні засоби створення, запису, копіювання, тиражування, зберігання, поширення, сприйняття інформації та обміну її між суб'єктом (автором медіа тексту) і об'єктом (масовою аудиторією). Традиційні медіа – друковані видання, радіо, кіно, телебачення; новітні – комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія.

Медіавиробник – це те, що й «агенція» - сукупність технічних засобів масової комунікації та людей, які ними володіють, створюють, розповсюджують медіа-продукцію. Дослідження цього поняття передбачає виявлення закономірностей функціонування агенцій, джерела їх фінансування, під впливом чи тиском якої/чєї ідеології вони працюють, взаємовідносини з державою, цензурою.

Медіаграмотність – полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних форм, жанрів, а також аналізу складних процесів функціонування медіа в суспільстві.

Медіазалежність – розлад вольової поведінки, що проявляється в зловживанні медіа (надмірний час споживання медіапродукції, зниження саморегуляції, звуження інтересів тільки до сфери медіа з погіршенням у інших сферах життя тощо).

Медіакомпетентність – компетентність у сприйнятті, створенні та переданні повідомлень за допомогою технічних і медіатехнічних систем з урахуванням їхніх обмежень. Заснована на критичному мисленні, а також на здатності до медіатизованого діалогу з іншими людьми.

Медіакомпетенція – відповідальна реалізація соціального спілкування в суспільній практиці, тобто здатність розуміти, аналізувати та оцінювати зміст медіа, вміння використовувати медіа під час навчання і дозвілля, бути співтворцем особистого змісту в мас-медіа, володіти навичками самопрезентації та спілкування з іншими користувачами медіа і, якщо потрібно, вміти критично оцінювати власну медіаактивність.

Медіакультура – 1. Сукупність інформаційно-комунікативних засобів, матеріальних та інтелектуальних цінностей, здобутих людством у процесі культурно-історичного розвитку, що сприяють формуванню суспільної свідомості та соціалізації особистості. 2. Здатність особистості ефективно функціонувати в інформаційному середовищі, розпізнавати, розуміти, тлумачити поширювану через мас-медіа культуру, політичну тощо інформацію та адекватно реагувати на неї.

Медіаосвіта – 1. Процес навчання й розвитку особистості за допомогою та на матеріалі ЗМК з метою формування культури спілкування з медіа, творчих комунікативних здатностей, критичного мислення, умінь інтерпретації, аналізу й оцінки медіатексту, навчання різних форм самовираження за допомогою медіатехніки. 2. Система освітницьких заходів із формування медіакультури підростаючих поколінь.

Медіарепрезентація відтворює один із важливих принципів медіа-освіти про те, що вся існуюча медіа-продукція не є дзеркальним відбиттям дійсності, медіа-тексти по-різному співвідносяться із нею, вони створюють власні версії реальності у віртуальному форматі. Тобто, усі засоби масової комунікації не відбивають точно, а лише репрезентують існуючу реальність.

Медіасоціалізація – процес розвитку особистості, здійснюваний за допомогою засобів масової комунікації; процес засвоєння медіакультури особистістю; процес засвоєння людиною певної системи знань, норм і цінностей під впливом медіа. Охоплює як цілеспрямований вплив на особистість (виховання), так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування.

Медіатекст – інформаційне повідомлення, викладене у будь-якому виді та жанрі медіа (газетна стаття, телепередача, відео кліп, фільм тощо). Медіатексти як медіапродукція традиційно поділяються на інформаційні, комерційні, соціальні, пізнавальні розважальні, мистецькі, але цей розподіл потребує суттєвих уточнень. Наприклад, далеко не всі кінофільми або літературу можна назвати медіа-мистецтвом, а також не кожна медіа-інформація є саме інформацією.

Нові медіа – термін, який в кінці ХХст. стали застосовувати до інтерактивних електронних видань і нових форм комунікації виробників контенту з споживачами для позначення відмінностей від традиційних медіа (наприклад, газет), цим терміном позначають процес розвитку цифрових, мережових технологій і комунікацій.

Особистість – феномен суспільного розвитку, конкретна жива людина, яка має свідомість і самосвідомість. Структура особистості – цілісне системне утворення, сукупність соціально значимих психічних властивостей, відносин і дій індивіда, що склалися в процесі онтогенезу і визначають його поведінку як поведінку свідомого суб'єкта діяльності та спілкування. У широкому, традиційному розумінні особистість – це індивід як суб'єкт соціальних відносин і свідомої діяльності людини. У вузькому розумінні, особистість – визначена включеністю до суспільних відносин системна якість індивіда, що формується завдяки життю в суспільстві.

Телебачення – (від грецького tele – далеко, удалину та слова «бачення») – галузь науки, техніки та культури. Телебачення (ТБ) – один з найбільш масових засобів розповсюдження інформації (політичної, культурної, пізнавальної, навчальної). Телебачення – суспільний інститут виховання та передачі знань, трансляції напряду думок та соціального становлення особистості.

Формування особистості – об'єктивний і закономірний процес, у ході якого людина виступає не тільки як об'єкт впливу, але і як суб'єкт діяльності та спілкування. Формування особистості – це процес освоєння спеціальної сфери суспільного досвіду, але зовсім особливий, відмінний від освоєння знань, умінь, тощо. У результаті цього освоєння відбувається формування нових мотивів і потреб, їхнє перетворення і підпорядкування.